

ԽՐԱՏ

ԲՈՒՆԻ ԲԱԶՄԱՆՆԵՐՆ

ԵՎ ՓՈՂՈՒՄՆԵՐՆ

ՎԱՐՊԵՐՈՒ ՅԱՐԱՆԻՄ ԴՄԻՏՐՈՍ

Հոգեվոր Գրադարան

—→ ի Զ ←—

ԵՐԿՐՈՐԴ ԶՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու

Քրիստոնեական Ղաստիարակության և Քարոզչության Կենտրոն

2004

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

Տ. Տ. ԳԱՐԵԳՆԻ Բ

ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՅԳԵԿՑԻ

ԽՐԱՏ

ԲՈԼՈՐ ՔԱՀԱՆԱՆԵՐԻՆ

ԵՎ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու

Քրիստոնեական Դաստիարակության և Քարոզչության Կենտրոն

2004

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Վարդան Այգեկցին՝ որպես մատենագիր և քարոզիչ, իր դարաշրջանի նշանավոր եկեղեցականների փառանգում ուրույն տեղ է գրավում: Նա մեզանում առավել հայտնի է որպես առակագիր և խրատաբան, քան իբրև աստվածաբան: Իր գրական գործունեությամբ նա իր մեծ նախորդի՝ Մխիթար Գոշի ավանդների շարունակողն է: Միջնադարից Այգեկցու անունով մեզ են հասել առակների բազում հավաքածուներ, որոնք միջնադարյան գեղարվեստական արձակում «Ժողովածոյք Վարդանայ» անվանումով են հանդես գալիս: Ժամանակին նրա առակներն ու խրատները բանասիրական բազմակողմանի ուսումնասիրությամբ հրատարակել է անվանի հայագետ Ն. Մառը¹: 1998 թ. Երևանի պետական համալսարանի աստվածաբանության ֆակուլտետը հրատարակեց Այգեկցու «Արմատ Յաւատոյ»² դավանաբանական կոթողային աշխատությունը, իսկ 1999 թ. «Գանձասար» աստվածաբանական կենտրոնը՝ Պաղտին իշխանի պատվերով գրված «*խրատներ*»³ ժողովածուն, սակայն մինչև օրս անտիպ են մատենագրի մի շարք խրատներ ու դավանաբանական բնույթի գրություններ:

Վարդան Այգեկցին ծնվել է Ասորիքի կենտրոն Գլուք (Տլուք) գավառում՝ Հալեպին մոտ Մարաթա հայաբնակ գյուղում, ինչպես ինքն է իր մասին վկայում. «... ողորմելի Վարդանս, որ ի Մարաթոյ Վերնոյ»⁴: Նրա ծննդյան ստույգ թվականը ճշտված չէ. համարվում է, որ ծնվել է ԺԲ դարի կեսերին: Այգեկցու ծննդյան թվականը ճշտելու փորձ է արել Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության հայրերից Պողոս վարդապետ Անանյանն

*Սիրելի ընթերցող,
Հիշի՛ր քո աղոթքներում այս գրքույկի
վերահրատարակման հովանավորին և
նրա ննջեցյալ հարազատներին:*

իր հրատարակված «Խրատք Վարդանայ Վարդապետի Այգեկցոյ»⁵ ժողովածուի առաջաբանում: Վերջինս, հիմնվելով Այգեկցու մի հիշատակության վրա, ըստ որի 1230-ական թվականներին նա արդեն 61 տարեկան էր, ենթադրում է, որ Այգեկցին ծնվել է 1170-ական թվականներին:

Վարդան Այգեկցու կյանքին առնչվող բեկումնային նշանակություն ունեցող մի շարք իրադարձություններ հիմք են դարձել, որ նա հանդես գա մի քանի անվանումներով. Մարաթացի, Ամթեցի և Այգեկցի: Վարդանն իր նախնական կրթությունն ստացել է ծննդավայրում, այնուհետև մեկնել է Միջագետք՝ Կիլիկիայի Սև կամ Սուրբ լեռներում գործող Արքակաղին վանքում ուսանելու: Այնտեղ կրթվելու տարիներին եղել է նույն վանքի միաբան: Վարդապետական աստիճան ստանալուց հետո իրեն նվիրել է հովվական ծառայության՝ շրջիկ քարոզչի հանգամանքով, ինչպես ինքն է դա վկայում իր մասին ծերության հասակում երիտասարդ կրոնավորներին ուղղած մի խրատում.

«Նոյնպէս և ես, ով որդեակք, ի մանկութենէ մինչև ի ծերութիւն շրջեցայ ի մէջ աշխարհի և տեսի բազում մեղս մեծամեծս և անչափ լուայ ծածկաբար ի գործողացն զչարս»⁶: «Անչափ լուայ ծածկաբար ի գործողացն զչարս» արտահայտությունն Աբեղյանին ենթադրել է տալիս, որ Այգեկցին իբրև խոստովանահայր է լսել դրանք, մի պարագա, որը նրա բարձր կարողությունների և հոգևոր կոչման հանգամանքն է փաստում: Նա, ինչպես միջնադարի մյուս հոգևոր հայրերը, ունեցել է իր *«բնիկ ժառանգությունը»⁷*, այսինքն՝ իր հոգևոր խնամքին հանձնված հոտը՝ *«Կիւրիսոյ երկրում»*, *«Տլքոյ գաւառում»*՝ կենտրոն ունենալով իր հայրենի Մարաթան: Ի դեպ Տլուք գավառն այդ

շրջանում, ինչպես նախկինում, հոգևոր և քաղաքական կարևորագույն նշանակություն ունեցող կենտրոնատեղի էր, իբրև այդպիսին այստեղ էր գտնվում կաթողիկոսական Ծովք բերդը: Այգեկցին իր քարոզչական գործունեությունն սկսում է նախ Ամիդից (որտեղից ստանում է Ամթեցի անունը), ապա անցնում է Տլուք: Այգեկցու՝ շրջիկ քարոզչի հանգամանքը վկայում է նրա վարդապետելու ձիրքի մասին, ինչը նպաստում է նրա վարդապետական համբավի տարածմանը:

Սակայն հետագայում ինչ-ինչ պարագաներ առիթ են դառնում նրա հալածական լինելուն, որի հետևանքով որոշ ժամանակ պանդխտում է և երկու տարի էլ նեղություն կրում հիմնական բնակավայր գտնելու համար: Դ. Անասյանը ճշտում է. *«Դիշյալ հալածանքը տեղի է ունեցել 1205-1209 թվականների ընթացքում և ամենայն հավանականությամբ այն կարող է արդյունք լինել Վարդան Այգեկցու «Արմատ հաւատոյ»-ով ծավալած պայքարի, որն իր շատ կողմերով վերաբերում էր նաև հայ-ասորական միջավայրին և ըստ ինքյան ուղղված էր նաև այնտեղ տիրող ասորական ազդեցության դեմ, հետևաբար նաև այդ միջավայրում դիրքեր ունեցող հայ տարրերի շահերի դեմ»⁸:*

Վարդան Վարդապետը 1210 թ. հաստատվում է Այգեկի անապատում: Այդ վանքը հիմնադրվել էր ԺԲ դարի վերջին քառորդի սկզբներին՝ Սև լեռների Դոսխ (Տոսխ) կոչված ձորում: Իր վերջին հանգրվանից էլ Վարդան Վարդապետն ստանում է Այգեկցի անվանումը, որով էլ հայտնի է հայ մատենագրության մեջ:

Այս ժամանակ նա մտերմիկ հարաբերություններ է հաստատում թագավորագն իշխան Պաղտիմի (Բաղդուխն) հետ: Այս

Պաղտինը հավանաբար Ընկուզուտի բերդակալն էր, որը հիշատակվում է 1198 թ. Լևոն Բ-ի թագադրության հանդեսին ներկա եղած իշխանների թվում⁹: Յ. Անասյանը մեր հեղինակի «Վասն անիրաւ քանքասողաց եկեղեցւոյս Յայաստանեայց» գրվածքից եզրակացնում է, որ Լևոն Բ-ի թագադրության հանդեսին ներկա է եղել նաև Այգեկցին: Ապա Յ. Անասյանը, վերոհիշյալ գրվածքից ելնելով, գտնում է, որ Այգեկցին դարձյալ պետք է լինի Սմբատ Սպարապետի տարեգրության մեջ նույն թագադրության հանդեսին պաշտոնական ներկաների մեջ հիշատակվող «Տէր Վարդան՝ արքեպիսկոպոս Լամբրոնին և առաջնորդ Սկևռու» կոչված անձը¹⁰: Տվյալ շրջանի թե՛ հոգևոր և թե՛ քաղաքական կյանքի բնագիավառներում նրա ներկայությունը կարծես պարտադիր հանգամանքի արժեք է ձեռք բերում:

Վանքի խաղաղ մթնոլորտն ու ժամանակի պահանջը Այգեկցու համար ստեղծագործելու առիթ են դառնում: 1212 թ. Պաղտին իշխանի պատվերով նա գրում է խրատների մի ժողովածու, որի մասին հետևյալ հիշատակությունն է թողել. «Ի չորրորդ ամի գալստեան մերոյ ի Մարաթոյ ի սուրբ լերինս յԱյգեկս. և եղի ի գիրս, զոր գրեցի ճառս ԻԲ՝ ի խնդրոյ թագաւորագն իշխանին, որ կոչի Պաղտին»¹¹: Այստեղ նա գրական թղթակցության մեջ է մտնում ժամանակին իրեն աշակերտած Անտիոքի Միքայել եպիսկոպոսի հետ՝ նրան ուղղելով խրատական հինգ թղթեր:

Այնուհետև Այգեկցին իր ստեղծագործական աշխատանքը շարունակում է Սսի արքեպիսկոպոսների նստավայր Դրազարկում:

Իր կյանքի վերջին շրջանում Վարդան Այգեկցին այցելում է Երուսաղեմ՝ Տիրոջ սրբավայրերը պատվելու: Սուրբ տեղեր

կատարած նրա ուխտագնացությունը տեղի է ունեցել 1229 թ. հետո, պատմական մի ժամանակահատված, որը ապահովության տեսանկյունից բարեպատեհ էր, քանի որ 1229 թ. տասնամյա պայմանաժամկետով Երուսաղեմը հանձնվեց քրիստոնյաներին, խաչակրաց վեցերորդ արշավանքի առաջնորդ Ֆրեդերիկ Բ-ին: Երուսաղեմում եղած ժամանակ Այգեկցին Սրբոց Յակոբյանց միաբանության խնդրանքով գրում է մի շարք աղոթքներ¹²:

Սպառելով Այգեկցու կյանքի և գործունեության մասին մեզ հասած տեղեկությունները՝ նշենք, որ վերջինիս մահվան թվականը բանասիրության մեջ մինչև օրս հայտնի չէ: Ն. Մառը ընդհանուր կերպով ասում է, որ Վարդան վարդապետ Այգեկցին 1230 թ. հետո էլ դեռ ապրում էր¹³:

Խրատների սույն հրատարակությունում խորագրերից մեկն այսպիսին է՝ «Դարձեալ ասէ սուրբ Վարդան»: Այլև Մաշտոցի անվան Մատենադարանում պահվող թիվ 8356 ձեռագրում (ընդօրինակված 1322 թ. Կիլիկիայի Կարմրիկ անապատում) գրիչն իր կրկնակի հիշատակարաններում գրում է. «Որ արժանի արար զողորմելի մեղաւորս զՍտեփաննոս տանել ի կատարունն զաստուածեղէն գիրս սուրբ վարդապետին Վարդանայ, որ ի Մարաթոյ» (էջ 130բ): «Որ արժանի արար զողորմելի մեղաւորս զՍտեփաննոս տանել ի կատարունն զաստուածեղէն գիրս սուրբ վարդապետին Վարդանայ, որ ի Մարաթոյ» (էջ 142 բ): Ապա գրիչը Վարդանի գործերից հետո կրկին հիշատակագրում է. «Ձայս ի Վարդանայ վարդապետի ձեռացն ի գրածէն եմ գրել, և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս» (էջ 157ա):

Ինչպես նկատել է Պողոս վրդ. Անանյանը¹⁴, այս վկայություններից երևում է Վարդան Վարդապետի սրբության համ-

բավը: Նրա խրատներն էլ ցույց են տալիս, որ նա մի սրբակյաց վարդապետ է եղել՝ մտահոգ իր ժողովրդի և իր կարգակից հոգևորականների ուղիղ և մաքուր վարքով: Առաքելաջան եռանդը նրան մղել է քարոզելու և հաճախ իր քարոզածները գրի առնելու, որպեսզի կարողանա օգտակար լինել ապագա սերունդներին:

Մատենագրական վաստակը

Վարդան վարդապետ Այգեկցուց մեզ են հասել հետևյալ մատենագրական երկասիրությունները¹⁵:

ա. Պաղտին իշխանի պատվերով գրված «*խրատների*» ժողովածուն¹⁶:

բ. «*խրատ ամենայն քահանայից և ժողովրդեան*», որն էլ ներկայացնում ենք աշխարհաբար թարգմանությամբ, Պողոս վրդ Անանյանի կազմած բնագրից¹⁷:

գ. Անտիոքի Միքայել եպիսկոպոսին ուղղված դավանաբանական բնույթի հինգ գրություններ, որոնց ընդհանուր վերնագիրն է «*Խնդիրք և հարցումն Տեառն Միքայելի Անտիոքու եպիսկոպոսին ի մեղաւորէս Վարդանայ*» (անտիպ)¹⁸:

դ. «*Տասն վաճառականք և ութ որոգայթք*» (անտիպ)¹⁹:

ե. «*Մեկնութիւն խորհրդոյ «Տասն վաճառականացն»*»: «*Ծագումն անճառ...*» (անտիպ)²⁰:

զ. «*Բանք և խորհուրդ կատարման տասն թուին*»:

«*Ահա, բարեպաշտք և աստուածասէրք...*» (անտիպ)²¹:

է. «*Բանք վասն տասն համարոյ...*»: «*Բարեբանեալ ես հոգի հայրական...*» (անտիպ)²²:

ը. «*Վասն դժոխոցն և պատմութիւն վասն անքուն որոցն*»

(անտիպ)²³:

թ. «*Վասն մարդեղութեան Բանին Աստուծոյ*» (թերևս սա նույնն է, ինչ Ն. եպս. Պողարյանի նշած «*Ծաղկաքաղ վկայութիւնք ընդդէմ երկաբնակաց*»-ը, անտիպ)²⁴:

ժ. Նորընծա կրոնավորներին ուղղված երեք խրատներ «*Առ մանկագոյն կրօնաւորս*» վերնագրով (անտիպ):

ժա. «*Խրատ ի յայտնումն բարւոյ և չարի*» (անտիպ)²⁵:

ժբ. «*Վասն անիրաւ բամբաստողաց եկեղեցւոյս Հայաստանեայց*» և «*Վասն շատահաջ քննողացն յանդիմանութիւն*» խորագրերով աշխատությունները (տպագրված)²⁶:

ժգ. Երուսաղեմում Սրբոց Հակոբյանց միաբանների խնդրանքով գրված «*Գիրք աղօթից*»-ը (տպագրված)²⁷:

ժդ. «*Վասն դարձի և զղջման և ապաշխարութեան*» (անտիպ)²⁸:

ժե. «*Խրատ վասն հաւատոյ*»: «*Ձաստուածութիւնն անքննելի և անհասնելի ուսուցանեն...*» (անտիպ)²⁹:

ժզ. «*Խրատ վարուց առաքինութեան*»: «*Աստուած բարի է և լոյս...*» (անտիպ)³⁰:

ժէ. «*Խրատ վասն հաղորդութեան*»: «*Վասն Քրիստոսի պատարագին...*» (անտիպ)³¹:

ժը. «*Յաղագս անարատ սիրոյ*»: «*Ով որդեակ իմ...*» (անտիպ)³²:

ժթ. «*Խոստովանութիւն մեղաց և խայտառակութիւն անձին*»: «*Ով դուք ընտրեալք և պիտանիրք...*» (անտիպ)³³:

ի. «*Գովեստ ներբողական ի սուրբ առաքելալքն Քրիստոսի Յակոբոս և եղբայր Նորին Յոհաննէս և յերկոտասանսն...*»: «*Հրաշափառագոյն և գերապայծառ է...*» (անտիպ)³⁴:

իա. «*Գիրք առակաց ասացեալ սուրբ վարդապետին Վար-*

դանայ ի պէտս հոգւոյ և մարմնոյ և պիտանի» (անտիպ)³⁵ :

իբ. Եվ վերջապէս Այգեկցու վարդապետական հնտութիւնն արտահայտող «Արմատ Յաւատոյ» (տպագրված)³⁶ ժողովածուն՝ գրված 1205 թ.: Վերոհիշյալ գործը մեզ է հասել բազմաթիվ ընդօրինակություններով: Այն նվիրված է հայ եկեղեցու դավանությանը և նրա կարգերի պաշտպանությանը՝ «ընդդէմ երկաբնակաց և ամենայն հերձուածողաց»: Այլ խոսքով՝ հիշյալ ժողովածուն քաղկեդոնականության դէմ ստեղծված գրական մի հուշարձան է, որը տվյալ դարաշրջանի եկեղեցական-պատմական իրավիճակի բնութագրման համար կարող է աղբյուրագիտական նշանակություն ունենալ:

* * *

Ավարտելով Այգեկցու կյանքի և գրական գործունեության սույն բնութագրականը՝ նշենք, որ մեր կողմից ձեռնարկված խրատների սույն թարգմանության բնագիրը կազմել է հայագիտության մեջ մեծ ավանդ ունեցող վենետիկյան Մխիթարյան միաբաններից Պողոս վարդապետ Անանյանը՝ հիմք ունենալով Վենետիկի ձեռագրատանը պահպանվող Ոսկեփորիկի երկու ժողովածուներ (թիվ 57 և 986), որոնցից առաջինը ԺԵ-ԺԶ դարից է, իսկ երկրորդը՝ ԺԴ-ԺԵ: Նա այս խրատներից մի քանիսի հեղինակային հարազատությանն առնչվող երկբայական խնդիրը պարզաբանել է Լազարյան ճեմարանի թիվ 1192 և Բեռլինում պահպանվող թիվ 88 ձեռագրերի օգնությամբ, որոնցում, ի տարբերություն վենետիկյան ձեռագրերի, հեղինակի Վարդան անվան կողքին հաճախ նշվում է նաև «Այգեկցի» մակդիրը:

Աշխարհաբար թարգմանությունն իրականացրել ենք ըստ Պողոս վրդ. Անանյանի կազմած բնագրի: Որոշ խրատներ, որոնք դրված էին ենթավերնագրերի տակ, ներկայացնում ենք առանձին վերնագրերով: Կրկնվող հատվածները մեկտեղված են:

Սույն ներածական խոսքում օգտակար ճշգրտումներ կատարելու համար մեր խորին շնորհակալությունն ենք հայտնում Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի աշխատակիցներին՝ առաջատար գիտաշխատող, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Պողոս Խաչատրյանին և կրտսեր գիտաշխատող Ավետ Ավետիսյանին:

Արման սարկավազ Սարոյան
Յայկ սարկավազ Պռոշյան

Ծանոթագրություններ

- 1 Տե՛ս Н. Марр, Сборник Притч Вартана..., ч. I-III, С.-Петербург. 1894-1899.
- 2 Վարդան Այգեկցի, Գիրք հաստատութեան և արմատ հաւատոյ, քննական բնագիրը՝ Տ. Շահե քահանա Հայրապետյանի, ներածութիւնը՝ Հակոբ Քոսեյան, Երևանի պետական համալսարանի աստվածաբանութեան ֆակուլտետ, 1998:
- 3 Վարդան Այգեկցի, Խրատներ, «Գանձասար» աստվածաբանական կենտրոն, աշխարհաբարի է վերածել Տ. Շահե քահանա Հայրապետյանը, Երևան, 1999:
- 4 Տե՛ս Մաշտոցի անվան Մատենադարան, ձեռագիր թիվ 8356, 151բ:
- 5 Տե՛ս Պողոս վարդապետ Անանեան, Վարդանայ Վարդապետի Այգեկցւոյ Խրատք, Վենետիկ, 1956, էջ 9:
- 6 Н. Марр, Сборник Притч Вартана..., ч.I, ст.297.
- 7 Տե՛ս Մաշտոցի անվան Մատենադարան, ձեռագիր թիվ 8356, 151բ: Նաև՝ Н. Марр, Сборник Притч Вартана..., ч.I, ст. 306. Հ. Անասյանն իր «Վարդան Այգեկցին որպէս համերաշխութեան դադափարախոս» հոդվածում («Էջմիածին», 1969, հուլիս-օգոստոս, էջ 52) գրում է. «Բնիկ ժառանգութիւն» ասելով պետք է հասկանալ ոչ թե այն սեփականութիւնը, որ հայ հոգևորականը ժառանգում էր նույնպէս հոգևոր կրօնում ունեցող իր նախնիներէր, ինչպէս հակված էր կարծելու Ն. Մառը (Н. Марр, Сборник Притч Вартана..., ч.I, ст. 294) այլ սովորական իմաստով, հայրենի տուն՝ հայկական կալված, ինչպէս էր, օրինակի համար, նույն Դուլք գավառում գտնվող Ծովք դղյակը՝ Գրիգոր Պահլավունի և Ներսես Շնորհալի եղբայրների համար (Հմմտ. Ղ. Ալիշան, Շնորհալի և պարագայ իւր, Վենետիկ, 1873, էջ 95-97): Բայց չի բացառվում, որ Այգեկցին նաև հոգևոր հովիվ եղած լի-

- նի իր բնիկ ժառանգութեան (հայրենի տան) շրջաններում, որոնց բնակիչներին նա անվանում է «հոգևոր որդեակք իմ»»:
- 8 Տե՛ս Յ. Անասեան, Վարդան Այգեկցին իր նորայայտ երկերի լոյսի տակ, «Բազմավէպ», 1968, թիվ 7-12-ի բացառիկաց, Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1969:
 - 9 Հմմտ. Սմբատ Սպարապետ, Տարեգիրք, Փարիզ, 1859, էջ 11:
 - 10 Տե՛ս Հ. Անասյան, Վարդան Այգեկցին և «Արմատ Հաւատոյ» ժողովածուն, «Էջմիածին», 1972, մարտ, էջ 42:
Նաև՝ Սմբատ Սպարապետ, Տարեգիրք, էջ 110-111:
 - 11 Տե՛ս Н. Марр, Сборник Притч Вартана..., ч.I-III, С.-Петербург, 1894-1899., ст. 387: Հմմտ. Յ. Տաշեան, Ժողովածոյք առականց Վարդանայ. նիւթեր պատմութեան Հայոց միջնադարեան մատենագրութեան, ըստ հայագէտ Ն. Մառի, Վիեննա, 1900, էջ 56:
Նաև՝ Վարդան Այգեկցի, Խրատներ, «Գանձասար», Երևան, 1999:
Հայր Պողոս Անանյանը հայտնում է հետևյալ տարակուսանքը. «Թէ ի՛նչ էր այս խրատներու նիւթը՝ որոշ չի գիտցուիր, քանի որ այդ ամբողջութիւնը պարունակող ձեռագիր մը դեռ գտնուած չէ: ...Քանի մը տարի վերջ, Վարդան Դրագարկին մէջ նոյն խրատներու ուրիշ խմբագրութիւն մը կը շարադրէ՝ կապելով զանոնք տասը վաճառականներու և ութ որոգայթներու առակին հետ» («Տե՛ս Վարդանայ Վարդապետի Այգեկցւոյ Խրատք, Ս. Ղազար, 1956, էջ 11):
Սակայն սույն խրատների աշխարհաբար թարգմանությունամբ «Գանձասար»-ի հրատարակության վերջում կարդում ենք Վարդան Այգեկցու հիշատակարանը, որտեղ գրում է. «Եւ սկսեցինք այս գործը և աւարտեցինք աստուածաբանական և ցանկալի Այգեկ անապատում...
Սա Հայոց թուականի ՈԿԱ (1212) տարին էր» (Վարդան Այգեկցի, Խրատներ, (աշխարհաբար), «Գանձասար», Երևան,

1999, էջ 214), հետևաբար այս խրատների առաջին խմբագրությունը մեզ հասել է, ուր ինչպես և պետք է լիներ, բացակայում են «Տասն վաճառականք և ութը որոգայթք» առականքը: Թե ի՞նչ է եղել սույն «խրատների»-ի՝ Այգեկցու կողմից Դրագարկում կատարված երկրորդ խմբագրություն, որի գոյություն մասին վերը վկայում էր Պողոս վրդ. Անանյանը, մեզ հայտնի չէ: արդյո՞ք կա սույն «խրատներ»-ի ժողովածուի՝ Այգեկցու կողմից կատարված երկու խմբագրություն:

12 Վարդանայ Վարդապետի Գիրք աղթից, Կ. Պոլիս, 1734:

13 Ոմանք նկատում են, թե Հովհան Երզնկացին նրան «Սուրբ Հայր մեր» է կոչել, և կարծում են՝ Երզնկացին աշակերտել է Վարդան Այգեկցուն (Ս. Սիմոնեան, Նկատողություններ Վարդան Այգեկցիի նորայայտ ձեռագիրներու վրայ, «Անահիտ», Ը, 1937, թիւ 3-4, էջ 77-87): Հայտնի է, որ Երզնկացին, Վարդան Այգեկցու խրատներից քաղելով, գրել է իր «Խրատ հասարակաց քահանայից և ժողովրդոց» (Անթիլաս, 1984, աշխարհաբարի է վերածել Անուշաւան վրդ. Դանիէլեանը): Ուստի, եթե իսկապես Երզնկացին աշակերտել կամ տեսել է Այգեկցուն, ապա նա պետք է 1250-ական թվականներին ողջ լիներ, քանի որ, ըստ Պողոս վրդ. Անանյանի ենթադրություն, Երզնկացին ծնվել է 1245 թ. (տե՛ս «Վարդանայ Վարդապետի Այգեկցույ ըստք», Ս. Ղազար, 1956, էջ 9-10):

Սակայն Հովհաննես Երզնկացի-Պուլզը՝ «Խրատ հասարակաց քահանայից և ժողովրդոց»-ի հեղինակը, ոչ թե աշակերտել է Վարդան Այգեկցուն, այլ Վարդան Արեւելցուն, և նրա ծննդյան թվականը գրվում է 1220-1230 թթ. (տե՛ս Յովհաննէս Երզնկացի, Ուսումնասիրություն և բնագրեր, Երևան, 1958: Նաև՝ «Գանձասար», 2, 1996, էջ 421), թեև նրա հեղինակած խրատների վերնագրի («Խրատ հասարակաց քահանայից և ժողովրդոց») և Այգեկցու սույն խրատի ժողովածուի վերնագրի

(«Խրատ ամենայն քահանայից և ժողովրդեան») միջև ընդհանրություններ կան:

14 Վարդանայ Վարդապետի Այգեկցույ ըստք, Ս. Ղազար, 1956, էջ 9-10:

15 Վարդան վարդապետ Այգեկցու երկասիրությունների մատենագրական ցանկը կազմելիս մեծապես օգտվել ենք Նորայր եպս. Պողարյանի «Հայ Գրողներ» գրքից (Երուսաղէմ, 1971, էջ 276-280):

16 Վարդան Այգեկցի, Խրատներ, «Գանձասար» աստվածաբանական կենտրոն, աշխարհաբարի է վերածել Տ. Շահե քահանա Հայրապետյանը, Երևան, 1999:

17 Վարդանայ Վարդապետի Այգեկցույ իրատք, աշխատասիրութեամբ Պողոս վարդապետ Անանեանի, Ս. Ղազար, 1956:

18 Սրբոց Յակոբեանց մատենադարան (այսուհետ՝ ՍՅ), ձեռ. դ 1187, էջ 57-114:

19 ՄՄ, ձեռ. դ 8356 ձեռագիրը պարունակում է՝ «Տասն վաճառականք և ութ որոգայթք», «Բանք վասն տասն համարոյ», «Բանք և խորհուրդ կատարման տասն թուին» և «Պատմություն վասն անքուն որդոցն» աշխատությունները (էջ 1ա-130բ և 144ա-149ա):

20 ՄՄ, ձեռ. դ 8356, էջ 1-12:

21 ՄՄ, ձեռ. դ 8356, էջ 121-130:

22 ՄՄ, ձեռ. դ 8356, էջ 110-121:

23 Այգեկցին այս նյութերի մասին բազմիցս գրել է տարբեր խմբագրություններով: ՍՅ 1690, էջ 213-248, ՍՅ 1426, էջ 78-88-107, ՍՅ 173, էջ 842-848, ՍՅ 256, էջ 134-154:

24 ՍՅ, ձեռ. դ 2331, էջ 261-508:

25 ՍՅ, ձեռ. դ 1187, էջ 114-130:

26 Տե՛ս Յ. Անասեան, Վարդան Այգեկցին իր նորայայտ երկերի լոյսի տակ, Վասն անիրավ բամբասողաց եկեղեցույս

Հայաստանեայց Վասն շատահաջ քննողացն յանդիմանութիւն
(բնագրեր), Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1969 (արտատպւած՝ «Բազ-
մավէպի» 1968, թիվ 7-12 բացառիկից):

27 Վարդանայ Վարդապետի Գիրք արթից, Կ. Պոլիս, 1734:

28 ՍՅ, ձեռ. դ. 1690, էջ 181-212:

29 ՍՅ, ձեռ. դ. 1281, էջ 1-76:

30 ՍՅ, ձեռ. դ. 1281, էջ 77-103:

31 ՍՅ, ձեռ. դ. 1278, էջ 46-61:

32 ՍՅ, ձեռ. դ. 2331, էջ 7-20:

33 ՍՅ, ձեռ. դ. 1399, էջ 538-550:

34 ՍՅ, ձեռ. դ. 154:

35 ՍՅ, ձեռ. դ. 3189, էջ 43, պարունակում է 16 առակ, իսկ ՍՅ դ.
1444 ձեռագիրը՝ 66 առակ:

36 Վարդան Այգեկցի, Գիրք Հաստատութեան և արմատ Հաւատոյ,
քննական բնագիրը՝ Տաճե քահանա Հայրապետյանի, ներա-
ծուցյունը՝ Հակոբ Քյոսեյանի, Երևանի պետական Համալսարա-
նի աստվածաբանության ֆակուլտետ, 1998:

ԽՐԱՏ
ԲՈՒՈՐ ԶԱՀԱՆԱՆԵՐԻՆ
ԵՎ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

**ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ
ԲՈԼՈՐ ՔԱՀԱՆԱՆԵՐԻՆ
ԵՎ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ**

Արարիչն Աստված Իսրայելի մեջ ղևտացիներին ժառանգության բաժին չտվեց, այլ նրանց բաժինն Իր խորանը և Ուխտի տապանակը եղան: Եվ ժողովրդի վրա քահանաներ կարգեց նրանց՝ ժողովրդից տասանորդ վերցնելու և անարատությամբ ու սրբությամբ նրան ծառայելու՝ հրամայելով վայելել նրա եկամուտներից (տե՛ս Թվեր ԺԸ 21-24): Եթե քահանաները մեղանչում էին, Աստված Ինքն էր նրանցից վրեժ առնում՝ նրանց տանջելով, հանդիմանելով և նախատելով:

Վերջին ժամանակում այսպես արեց նաև Աստծո Որդին՝ Հիսուս Քրիստոսը, Ով առաքյալներին, նրանցից հետո հայրապետներին ու քահանաներին վերակացու, հովիվ և տեսուչ կարգեց Իր ժողովրդի վրա, որին Իր արյամբ զնեց մահացու մեղքերի և դժոխքի ծառայությունից: Եվ առաջնորդներին ու քահանաներին պատվիրեց սուրբ և անարատ լինել տգետ ժողովրդի մեջ և բարի օրինակ՝ տկարներին չգայթակղեցնելու համար, ինչը նախապես նաև ղևտացի քահանաներին պատվիրեց: Այս պատճառով աղաչում եմ ձեզ, քահանաների՛ դասեր՝ իմ եղբայրներ, կրոնակիցներ և Աստծո խոստացած բարեքների ժառանգորդներ:

Նայեցե՛ք ձեր կարգին ու աստիճանին և արիացե՛ք, պատրաստ և արթո՛ւն եղեք մարդկանց մեջ, որովհետև դուք համեմոյ աղ եք (տե՛ս Մատթ. Ե 13), որ համեմունամ

եք մարդկանց անհամուժյունը, և լույս եք (տե՛ս Մատթ. Ե 14), որ մարդկանցից հալածում եք խավարը: Իսկ եթե դո՛ւք եք մեղքերով խավարում, ո՞վ կլուսավորի ձեզ, և եթե անհամանում եք, ոտնակոխ եք լինում:

Նայեցե՛ք Քրիստոսին ու Նրա բոլոր սրբերին, որոնց աթոռին նստեցիք, և նրանց նման խոնարհ, հեզ, համբերող, երկայնամիտ ու անոխակա՛լ եղեք, և ապա՛ Քրիստոսը կհավանի ձեր քահանայությունը:

Որդյակնե՛ր, առաքյալների և հայրապետների կողմից գրված է, որ քահանայություն կա, որ Աստծուց է. Աստծունն են հեզը, խոնարհը, անոխակալը, համբերողը, ողորմածը, սուրբը, աղոթասերը, կարեկիրցն ու պարկեշտը, մեղավորներին քարոզողը և ժողովրդի մեջ բարի օրինակ հանդիսացողը, և քահանայություն էլ կա, որ սատանայից է. սատանայինն ու նրա դեերինն են շնացողն ու պիղծը, հպարտն ու ոխակալը, չարանախանձն ու ատողը, լեզվանին ու բարկությունը իզուր նզովողը, ծուլն ու հարբեցողը, որկրամոլն ու փողասերը, ազահը, գրգռողն ու խռովարարը, որոնցից թող փրկի Քրիստոսը ձեզ, մեզ և բոլոր քահանաներին: Որովհետև ով չզղջացող սրտով այսպիսին լինի և Քրիստոսին պատարագի, Հուգայի և խաչողների բաժինը կժառանգի և սատանայի հետ անչեջ հրում այրվելով՝ անվախճան կտանջվի:

Քանզի ինչպես որ մարդկանց առջև մեծ է այն պատիվը, որը մեզ Աստված տվեց և որը նաև հրեշտակները տենչացին, այդպես էլ սոսկալի ու դառն է մեր տանջանքն այն կյանքում, եթե Աստծո կամքով ուղիղ չենք ընթանում: Եվ եթե ճշմարիտ ու բարի օրինակով եք գոր-

ծում՝ խոսքով ու վարդապետությամբ, և մեղավորին չարից ետ դարձնում, դուք Աստծո բերան եք կոչվում (տե՛ս Երեմ. ԺԵ 19) և կրկնակի պատիվ ժառանգում առաքյալների ու մարգարեների հետ: Որովհետև Քրիստոսը ձեզ տեսուչ կարգեց, որպեսզի պատվիրեք, զգուշացնեք և խրատեք, իսկ եթե սա չեք անում, Քրիստոսը ձեզանից է պահանջում մեղավորների արյունը (տե՛ս Եզեկ. Գ 17), որոնց համար խաչվեց: Եթե դուք մեղքերի մեջ ցոփանում եք, ինչպե՞ս կարող եք մեղավորին խրատել, հանդիմանել կամ ուսուցանել, քանզի Քրիստոսը, առաքյալներն ու մյուս սրբերը նախ իրենք էին բարին գործում և ապա նույնն ուրիշներին քարոզում. և նրանք հոժարությամբ լսում ու հանձն էին առնում [բարիք գործել]:

Այն քահանան, որը գնում է կախարդի, գուշակի և աստղահամայի մոտ և հավատում նրանց սուտ խոսքերին, այլևս թող չպատարագի Քրիստոսին, ինչպես որ սուրբ հայրապետները սահմանեցին Նիկիայում: Նույնպես, եթե գողանում է, շնանում, երդվում և կամ որևէ դիր կամ ծրար վերցնում նրանցից, նա իր անձը դեռերին է կապել, որովհետև քահանաներդ ամենակալ Տեր Աստծո պատգամաբեր, Քրիստոսի լեզու և առաքելանման եք կոչվում, որ ժողովրդին անդադար քարոզում եք Աստծո օրենքն ու կամքը և ուրախացնում Աստծուն:

Եղբայրներ՛ր, նայեցե՛ք առաջին քահանաներին, ովքեր իրենց անձերը դրեցին հանուն ժողովրդի, և դո՛ւք էլ այդպես վարվեք ըստ ձեր կարողության, որովհետև չար է այս ժամանակը, և անիրավ մարդկանց մեջ եք ապրում, ինչպես որ Աստված ասաց մարգարեին. «Զգո՛ւյշ եղիք,

մարդո՛ւ որդի, որովհետև կարիճների մեջ ես բնակվում» (Հմմտ. Եզեկ Բ 6): Քանզի ձեր փոքր մեղքը ծանրացնում են, իսկ իրենց չարը թեթևացնում: Այս պատճառով վա՛յ մեզ, ո՛վ իմ որդյակներ, որովհետև Քրիստոսը մեզանից մեր չար գործերի դիմաց բազմապատիկը կպահանջի և չարաչար ու դառը տանջանքների կմատնի:

Եվ դո՛ւ, ժողովուրդ, քո առաջնորդներին ու քահանաներին դատավոր ու քննիչ մի՛ եղիր, որովհետև դա քեզ բնավ չի պատշաճում և Աստծո կողմից էլ չպատվիրվեց, և Քրիստոսի դատաստանն ու դատավորական աթոռը մի՛ հափշտակիր, որովհետև Նա է քահանաների քննիչն ու դատավորը, Ով դատաստանի օրը մի մազը որպես լեռ է քաշելու մեր եղունգներից: Քեզ հրամայվեց քահանաներին լսել և նրանց խոսքերին ու քարոզությունը հնազանդ լինել, ո՛չ թե նայել նրանց գործերին կամ մտահոգվել ու նրանց քննել: Այդ պատճառով աղաչում եմ քեզ, Աստծո՛ ժողովուրդ, եպիսկոպոսներին պատվեցեք ինչպես Քրիստոսին, և քահանաներին՝ իբրև Աստծո առաքյալների ու պատգամաբերների, անթերի ծառայե՛ք նրանց և ամբողջապես կատարե՛ք Աստծո Եկեղեցու հանդեպ պարտքը՝ սահմանված Եկեղեցու կողմից, որովհետև դա է Աստծո առաջին բաժինը ձեր վաստակից և եկամուտներից, որ հոժարությամբ տալիս եք Աստծո եկեղեցիներին: Եվ վա՛յ նրան, ով Աստծո Եկեղեցուն զրկում է, որովհետև զրկում է Աստծուն և իր ննջեցյալների հոգիներին, քանի որ Եկեղեցին հոգևոր մայր և ծնող է, իսկ սուրբ Ավագանը՝ արգանդ, որով Աստծո որդիներ դարձանք և ազատվեցինք սատանայի ծառայությունից:

Դրա համար մենք պետք է առավել սիրենք Եկեղեցին, որը մեր հոգևոր մայրն է, քան մեր մարմնավոր մորը, որովհետև քահանայի միջոցով, Եկեղեցով և աչով են սահմանված մեր բոլորի մահն ու կյանքը՝ մկրտությունն ու պսակը, թաղումը, Աստծո սքանչելագործությունների ու մարդեղությունների բոլոր տոնակատարությունները: Եվ այս բաների պատճառով մի՛ դատեք Աստծո քահանային, այլ թողեք Աստծո՛ւն: Որովհետև առանց քահանայի չեք կարող քրիստոնյա լինել, և չի իրականանում ձեր քրիստոնեությունը: Պսակի, մկրտության և խոստովանության ժամանակ Սուրբ Հոգին քահանայի միջոցով է շնորհ պարգևում: Իսկ ո՞վ գիտի, թե սուրբ քահանա չի հանդիպում. նույնիսկ հանցավոր քահանան է իր կարգի բերումով և անհրաժեշտություն պատճառով պսակում, մկրտում, հաղորդում ու խոստովանեցնում, և Աստված ձեզ շնորհ ու թողություն է տալիս, իսկ նրան ըստ նրա գործերի պատժում:

Ահա ձեզ որպես օրինակ ոսկե և երկաթե մատանիները. [երբ նրանցով] մոմի վրա կնիք են դնում, [երկու դեպքում էլ] թագավորի պատկերը նույնն է երևում մոմի վրա:

Բայց պատարագը սուրբ քահանան պիտի մատուցի, որ Աստված հաշտվի ողջերիս ու ննջեցյալների հետ, որովհետև անարժան քահանայի մատուցած անարժան պատարագի պատճառով Աստված առավել է բարկանում աշխարհի վրա, քան բոլոր մեղքերի պատճառով: Նույնպես և նա, ով չզղջացող սրտով, մեղքերով լի հաղորդվում է Աստծո Որդու Արյանն ու Մարմինն, մարդկային

փառքի ու գովասանքի համար կամ էլ ահի և ամոթի պատճառով, Քրիստոսին խաչողների հետ է դասվում և նրանց հետ տանջվելու է, որովհետև հանդգնություն գործեց և ոտնահարեց Աստծո Որդուն:

Այս պատճառով աղաչում եմ քահանաներիդ և ժողովրդիդ, որ անարժանորեն հաղորդվելուց և Քրիստոսին պատարագելուց փախչենք այնպես, ինչպես կրակից, որովհետև բոլոր մեղքերը մեր անձին են վերաբերում, իսկ նա, ով նաև սա է գործում, Աստծո [դեմ է գործում] և աստվածասպան դառնում:

Կիրակի օրը պատվեցեք բարեգործությամբ, որովհետև հարություն և ազատություն օր է. քանզի առաջին օրը կիրակին էր, երբ Աստված սկսեց ստեղծել աշխարհը, Մովսեսը կիրակի օրն Աստծո ժողովրդին՝ Իսրայելին, անցկացրեց Կարմիր ծովով, և Քրիստոսը, Ով Հայր Աստծո սրտի ծնունդն է, կիրակի օրը մեռելներից հարություն առավ:

Իսկ ով կիրակի օրը Պատարագի արձակումից առաջ կերակուր է ուտում, և խիստ չէ անհրաժեշտությունը, իհարկե, եթե [ուտողը] հիվանդ, մանուկ կամ ծննդական չէ, այդպիսին պոռնիկների հետ տանջվելու է, որովհետև արհամարհեց կիրակին և Աստծո Որդուն:

Իսկ քահանան պարտավոր է ջանք թափել առավոտյան կատարելու Պատարագը, որովհետև ի վիճակի է [դա անելու] շաբաթ և կիրակի օրերին, որպեսզի ինքը չպատժվի Աստծուց: Եվ այն մարդը, որ մոտ է [բնակվում] եկեղեցուն, պարապ է, մեծ հարկադրանքի տակ չէ և առողջ նստած է [տանը], բայց չի գնում եկեղեցի ու չի

աղոթում սուրբ Պատարագի առաջ, նա պոռնիկների հետ տանջվելու է, քանի որ Պատարագի ահավոր որհուրդը ոչինչ համարեց: Իսկ նրանք, ովքեր հեռվում էին և չիմացան ու չեկան Պատարագին, չեն պատժվի:

Ուրեմն իմացե՛ք, որդյակներ, որ մեծ բարիք ու անբավ շահ է հոգու և մարմնի համար Պատարագի գնալը, այդ կարճ ժամանակահատվածում Աստուծան աղոթելը և թշնամիների ու սիրելիների համար թողություն խնդրելը, ինչպես որ Ստեփանոսն էր խնդրում իրեն քարկոծողների, և Փրկիչը՝ Իրեն խաչողների համար: Բայց եթե [մեկը] հպարտ և ոխակալ սրտով է աղոթում, Քրիստոսը չի ընդունի նրա աղոթքը:

Դարձյալ՝ հասկացի՛ր, Աստծո՛ ժողովուրդ, որ ինչպես որ մեր քահանայությունն է կորուստ և ոչ թե շահ, եթե մենք չարն ենք գործում, այդպես և քրիստոնեական հավատքը քեզ շահ և օգուտ չէ, եթե չարն ես գործում: Ասում են Աստված ու Նրա սրբերը. քանզի Քրիստոսն ասում է. «Նա՛ չէ, որ կմտնի Իմ Հոր արքայությունը, ով Ինձ Տեր և Աստված է խոստովանում, որովհետև դեերն [էլ] խոստովանեցին և խոստովանում են Ինձ Աստված, այլ նա, ով Ինձ խոստովանելու հետ մեկտեղ կկատարի նաև Իմ Հոր կամքը (Հմմտ. Մատթ. է 21, Հակոբ. Բ 19). Իսկ Իմ Հոր կամքը խոնարհությունն ու անոխակալությունն է, որ ողորմությունն ու կարեկցանքը, սրբությունն ու աղոթքը, պարկեշտությունն ու սրտում մեղք չպահելը»: Նաև նույնն ասում է Քրիստոսի սուրբ առաքյալ Հակոբոսը. «Հավատքն առանց գործերի մեռած է» (Հակ. Բ 26):

ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՎ ՈՒՐԲԱԹ ՕՐԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Քահանաները հինգշաբթի՝ մեծ խորհրդի օրը՝, փառքի Տիրոջը մահվան մատնեցին՝ համաձայն այս խոսքի. «Արդարի հոգին որսացին և անմեղի արյունն էին դատապարտում» (Սաղմ. ՂԳ 21), իսկ ուրբաթ օրը խաչ հանեցին արարածների Արարչին՝ Քրիստոս արքային:

Չորեքշաբթի օրը Հերովդեսը գլխատեց Քրիստոսի մեծ կարապետին՝ Հովհաննեսին՝ ճշմարտության ճրագին, ձայնին ու խոսքին, փեսայացած ոսքի բարեկամին, և այս օրը [չարագործները] չարաչար մահվամբ հեռացան աշխարհից:

Չորեքշաբթի օրը օձի բերանից խավար ելավ ու խավարեցրեց լուսաբեր դրախտը, որովհետև [դրախտի] ծառերը, տերևներն ու պտուղներն ավելի լուսավոր էին, քան արեգակը: Եվ երբ Արարողը եկավ դրախտ ու ձայնեց. «Ո՛ւր ես, Ադամ» (Ծննդ. Գ 19), բոլոր ծառերը երկրպագեցին Տիրոջն ու առավել պտղաբերեցին, քան նախկինում: Սակայն Տերն Ադամին արտաքսեց փառակենցաղ դրախտից, և նրա հետ խավարը տարածվեց տիեզերքի չորս ծագերով մեկ, որի մասին նաև բարձրաբարբառ Եսային՝ աստվածաբան մարգարեն է աղաղակում. «Խավարի և մահվան ստվերների մեջ նստած ժողովրդի վրա լույս ծագեց» (Հմմտ. Եսայի Թ 2): «Նստե՛րն» [այստեղ անհուսով լինելն է նշանակում, որովհետև ասաց, թե խավարի մեջ են նստած և ո՛չ թե ընթանում են:

Չորեքշաբթի օրը Մեծ քահանան, գայլիսոնը² բարձրացնելով, երկնքում կանգնեցրեց լուսատուներին՝ [ասելով]. «Թող արեգակը կանգնի Գաբավոնի դիմաց, իսկ լուսինը՝ Ելոնի ձորի» (Հմմտ. Հեսու Ը 18, Ժ 12): Քանի որ օրը երեկոյանում էր, դրանք կանգնեցրեց այնքան ժամանակ, մինչև որ վանեց թշնամուն. քանզի երբ լուսինն ու արեգակը կանգնեցին, կեսօր եղավ, և գիշերվա խավարը թշնամիների վրա իջավ:

Դարձյալ՝ չորեքշաբթի օրը Քրիստոսը մեծ գորական Գաբրիելին առաքեց սուրբ Կույսի մոտ՝ «Ուրախացիր, ով շնորհընկալ»-ն ավետելու (տե՛ս Ղուկ. Ա 28). Ինչպես օձը շնջաց նախամոր ականջին, այդպես էլ Գաբրիել հրեշտակապետը երկրորդ Եվային [ավետեց]: Նա մահ ու կորուստ էր սովորեցնում, իսկ սա «Ուրախացիր, ով շնորհընկալ»-ն էր ավետում: Ադամն իր կնոջը «կյանք» անվանեց, որովհետև Քրիստոսը՝ Կյանքը, նրա դուստրից էր ծնվելու: Եվ ինչպես օձը բերանը բացելով խավար տարածեց, նույնպես և երբ փառքի Տերը բացեց բերանը, Համասփյուռ լույս ծագեց տիեզերքի չորս կողմերով մեկ, ինչի մասին հոգետես Եսայի մարգարեն բարձր ձայնով ասում է. «Լուսավորվի՛ր, լուսավորվի՛ր, Երուսաղեմ, քանզի հասել է քո լույսը» (Եսայի Կ 1): Երուսաղեմը «խաղաղություն» է թարգմանվում, որի մասին Հովհաննեսի հայրը՝ Զաքարիան, ասաց. «Լույս ծագեց նրանց վրա, ովքեր խավարի մեջ էին նստած» (Ղուկ. Ա 79): Իսկ սուրբ Սիմեոն Ծերունին՝ թարգմանիչը³, ասում է. «Որպես լույս հայտնվեցիր հեթանոսներին և փառք՝ Իսրայելի Քո ժողովրդի համար» (Հմմտ. Ղուկ. Բ 32):

Դավիթն ասում է. «Տե՛ր, Քեզնից է կյանքի աղբյուրը, և Քո երեսի լույսով [ենք տեսնում լույսը]» (Սաղմ. ԼԵ 10), և դարձյալ՝ «Լուսավորի՛ր իմ աչքերը» (Հմմտ. Սաղմ. ԺԲ 4), նաև՝ «Քո երեսի լույսը ծագեց մեզ վրա» (Սաղմ. Դ 7):

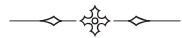
Քանզի Հոր երեսի լույսը Քրիստոսն է, իսկ տիեզերքի լուսատուն՝ փրկչական ու կենսաբեր խաչը, որի մասին նաև սուրբ ավետարանիչն է հուշում՝ ասելով. «Եվ ապա երկնքում Մարդու Որդու նշանը պիտի երևա» (Մատթ. ԻԴ 30): Քանզի տիեզերքում բարձրանալու է լուսաբեր խաչը, և բոլոր արարածները լուսավորվելու են նրա լույսով, ինչպես որ Ինքը Քրիստոս Փրկիչն ասաց. «Ես որպես լույս եկա աշխարհ. ով ինձ մոտ է գալիս, խավար չի տեսնի» (Հմմտ. Հովհ. ԺԲ 46): Քանզի ստեղծեց առաջին լույսը՝ արեգակը, և նրան ցերեկվա լուսատու դարձրեց, իսկ լուսինն ու աստղերը՝ գիշերվա լուսատուներ, ապա դրանք երկնքի Հաստատության մեջ դրեց՝ երկրին լույս տալու և ցերեկվա ու գիշերվա վրա իշխելու, ինչպես որ աստվածային օրենսդիր Մովսեսն ասաց. «Աստված տեսավ, որ լույսը բարի է» (Ծննդ. Ա 4), նաև Դավիթն է ասում. «Քոնն է ցերեկը, և Քոնն է գիշերը, և լույսն ու արևը Դո՛ւ Հաստատեցիր» (Սաղմ. ՀԳ 16):

Իսկ հինգշաբթի՝ մեծ տոնի օրը, Փառքի Տերը մեծամեծ խորհուրդներ է կատարում: Ինչո՞ւ հինգշաբթի օրը. քանզի նախաստեղծներն ա՛յդ օրը ոտքով ընթացան դեպի ծառը՝ պտուղը ճաշակելու: Այդ պատճառով էլ Տերը [նույն օրը] վրաց աշակերտների ոտքերը: Իսկ ինչո՞ւ ոտքերը և ոչ թե ձեռքերն ու գլուխը: Որպեսզի

այդ օրը Զոհը մատուցի և իր Մարմինն ու Արյունը բաշխի բոլոր արարածներին, որպեսզի նաև նախահոր գարշապարը մեղքից սրբի ու գորուծյուն տա իրեն հոսացողներին՝ ըստ այս խոսքի. «Ահա ձեզ իշխանություն տվեցի կոխոտելու օձերի, կարիճների և թշնամու ամբողջ գորուծյան վրա» (Ղուկ. Ժ 19), քանզի ոտքերը դնում էին հիվանդների վրա և բժշկում:

Դարձյալ՝ համբարձման ժամանակ աշակերտներին Զիթենյաց լեռը հանեց ու իր ձեռքերը բարձրացնելով՝ օրհնեց նրանց որպես եպիսկոպոսների ու կաթողիկոսների, և բավական չհամարեց միայն ոտքերի լվացումը, այլև իր աջի գորուծյունը քահանաներին փոխանցեց, որպեսզի ում վրա որ դնեին ձեռքերը, տային Սուրբ Հոգին:

Դարձյալ՝ այս օրը պատարագ մատուցեց և իր Մարմինն ու Արյունը բաշխեց բոլոր արարածներին և ո՛չ թե միայն առաքյալներին: Զորացրեց [նրանց] աչքերն ու ոտքերը և իր աջի գորուծյունը քահանաներին փոխանցեց, որովհետև քահանայի աջը, որով նրանք կարող են բժշկել հիվանդների հոգիներն ու մարմինները, ավելի բարձր է, քան երկինքը:

[ՔԱՌԱՍԵՆՈՐԴԱԿԱՆ ՊԱՀՔԻ ՄԱՍԻՆ]

[...]⁴ Այլ պատճառ էլ կա, որ Քառասնորդական պահքի օրերին փակում են եկեղեցու դռները⁵ և սպասավոր[ներ]ից ու պատարագողից բացի ուրիշ որևէ մեկը չի մնում [ներսում]: Քանի որ նաև մարդն է Աստծո եկեղեցի, ուստի [Տերը] պատվիրում է մեզ փակել մեղքերի բոլոր դռները և միայն մի դուռ թողնել, որ ճշմարտության ճանապարհն է՝ հույսը, սերն ու հաստատուն հավատքը, խոստովանությունն ու ողորմածությունը: Որպեսզի երբ ճշմարիտ Քահանայապետը մեռելներից հարուծյուն առնի, մեզ էլ անվախճան հարուծյուն շնորհի, որովհետև ինչպես որ Ինքը հարուծյուն առավ մեռելներից, այնպես էլ մենք ենք նրա հետ հարուծյուն առնելու և հավիտյանս թագավորելու:

Այնուհետև հարուծյան ավետիսն ենք հնչեցնում բոլորի ախանջներին, թե՛ «Մեծ ավետի՛ս ձեզ. Քրիստոսը հարուծյուն առավ մեռելներից և ձեզ էլ իր հետ հարուծյուն պարգևեց»: Ապա բացվում են եկեղեցու դռները, և ամբողջ ժողովուրդը համարձակությամբ եկեղեցի է մտնում, որովհետև ազատվել է [ապաստանի] քաղաքներից (տե՛ս Թվեր ԼԵ 11, Հեսու Ի) և փրկվել պատուհասներից:

Արդ, ո՛վ իմ սիրելի եղբայրներ, լսե՛ք այս ամենը և ձեր անձերն Աստծո համար պատրաստեցե՛ք՝ հեռանալու բոլոր մեղքերից և ընթանալու ամենայն արդարության ետևից, սերը, հույսը և Աստծո երկյուղը հաստատելու ձեր հոգիներում, ընթանալու խոստովանության ետևից,

որը երկնքի դուռն ու արքայության ճանապարհն է, որովհետև Մեծ պահքի մեջ մտնելիս ձեզ այս է պատվիրում սուրբ մարգարե Եսային⁶՝ ասելով «**Լվացվեցե՛ք, մաքրվեցե՛ք**» (Եսայի Ա 16), այսինքն՝ [ձերբազատվեք] մեղքերից ու ապականություններից:

Դարձյալ՝ ասում է. «**Նախ դու խոստովանիր քո անօրենությունները, որ արդարացվես**» (Եսայի Գ 26), նաև սուրբ մարգարե Դավիթն է ասում. «**Ասացի, թե կխոստովանեմ իմ մեղքերը, և Դու թողություն կտաս իմ բոլոր մեղքերին**» (Սաղմ ԼԱ 5): Նաև Կյուրեղ Մեծն է ասում. «Եթե բազում անգամ էլ մեղանչես, ապա ե՛տ դարձիր և խոստովանիր քո հանցանքները»⁷, քանզի խոստովանությանը շատերն արդարացան, ինչպես որ հիշատակված օրինակներ ունենք [ԶԶ] սաղմոսում: Քանզի Բաբելոնն ու Ռախաբը մեծ մեղքեր ունեցող կանայք էին, բայց խոստովանության միջոցով ոչ միայն արդարացան, այլև Աստծո դուստրեր անվանվեցին, և նրանց անուններն էլ մարգարեի ասած այդ սաղմոսի մեջ գրվեցին. «**Հիշի՛ր Ռահաբն ու Բաբելոնը, որոնք ճանաչում են ինձ**»⁸ (Սաղմ. ԶԶ 4): Եվ բազում չգրված վկայություններ կան, ըստ որոնց՝ խոստովանությունը մեղավորին սրբել է ու արդարացրել, որով և մեր նախնիներից շատերն արդարացան: Խոստովանությունը պոռնիկին կույս է դարձնում, չարագործին մաքրում ու լուսավորում, մարդկանց հրեշտակների դասերում կանգնեցնում, որովհետև խոստովանությունն ու ողորմությունը միմյանց լծակից են, ինչպես երկու լծակցված եզները:

Դարձյալ՝ պետք է նաև կատարել այն, ինչ Քրիստոս-

սը սահմանեց աղոթողի համար. «**Մտի՛ր քո սենյակը, փակի՛ր քո դռները և ծածո՛ւկ աղոթիր Հորը**» (Մատթ. Զ 6): Այստեղ «սենյակ» է կոչում մարմինն ու սիրտը և պատվիրում աղոթելիս բոլոր մարմնական խորհուրդները մտքից հեռացնել:

Իսկ եթե որևէ աշխարհիկ քրիստոնյա, որը գիշերը կամ ցերեկը, առավել ևս կիրակի օրը, որ տերունական օր է, լսում է ժամհարի ձայնը և չի գնում եկեղեցի, որը երկնքի արքայության դուռն է, չի տեսնում քահանայի երեսը և չի լսում Աստծո պատվիրանները, այդպիսին չի տեսնելու չորեքկերպյան կենդանիների վրա բազմած փառքի Տիրոջը: Արդ, նա, ով կիրակի օրը չի տեսնում քահանայի երեսը և չի խոստովանում իր հանցանքները, Աստծուց փրկություն չունի:

Մարգարեներից շատերն այս [պահքը] պահեցին և աստվածային բարիքներին արժանացան: Քառասուն օր բոլորն էլ պահում էին: Իսկ ինչո՞ւ քառասուն օր: Քանի որ Աստված Ադամին ստեղծելուց քառասուն օր հետո դրախտում դրեց, այս պատճառով է սկիզբը քառասունից սկսվում: Քանզի [նաև] երբ սաղմը կնոջ մեջ է, քառասուն օր մանուկն իր մոր որովայնում անկենդան է, իսկ երբ քառասուն օրական է դառնում, այնժամ կենդանություն հոգի է ընդունում. ահա [նաև] այս պատճառով է սկիզբը քառասունից: Բայց իզական սեռի մոտ այսպես չէ, որովհետև էգն ու թասուն օրերի ընթացքում է մարդու [բոլոր] մասերով կազմավորվում և ապա կենդանություն հոգի ընդունում: Արու մանուկը, քանի որ մոտ է լեղապարկին ու լյարդին, արագ է գոյանում ու ձևավորվում,

բայց էգը հեռու է սրանցից և մոտ է փայծաղին, իսկ փայծաղի բնությունը զով է, որովհետև ծմակում է⁹: Քանզի բոլոր ծառերը, որոնք տաք տեղում են, արագ են հասունացնում պտուղը, իսկ բոլոր բույսերն ու պտուղները, որոնք ծմակում են, ուշ են ընդունում կենդանության հոգին: Եվ ամեն ինչ քառասունի վրա հաստատվեց: Այս և՛ս իմացեք, որ Քրիստոսը քառասուն օր պահք պահեց:

Քառասուն ասվեց, սակայն [Մեծ Պահքը] քառասունութ [օր է], քանզի մեծ մարգարե Մովսեսը քահանաների համար վեց քաղաք հատկացրեց (տե՛ս Թվեր ԼԵ 11), նրանից հետո մեծ քահանա Հեսուն քահանաների համար ևս քառասուներկու քաղաք հատկացրեց (տե՛ս Հեսու Ի), որոնք Մովսեսի հատկացրածի հետ քառասունութ են լինում, և սրանք պահքի օրերն են խորհրդանշում: Քահանաների քառասունութ քաղաքները ճշմարտության օրինակ են, քանզի բոլոր [ակամա կամ դիպվածաբար] մարդ սպանողները, երբ փախչում էին, ապաստանում և փրկվում էին [ապաստանի] այն քաղաքում, որին պատահում էին, և նրանք, ովքեր սպանվածների տերերն էին, իրավունք չունեին նրանց մոտենալու (տ՛ես Հեսու Ի 5):

Իսկ երբ քահանայապետը մեռնում էր, սուրհանդակ էին ուղարկում բոլոր քաղաքները՝ [ասելու]. «Քահանայապետն իր մահվամբ ազատեց ձեզ» (տե՛ս Թվեր ԼԵ 28), և ապա նրանք համարձակությամբ դուրս էին գալիս [ապաստանի] քաղաքներից՝ չերկյուղելով իրենց սպանել [կամեցողներից], քանզի այսպիսին էր Մովսեսի օրենքը. «Աչքի փոխարեն աչք, և ատամի փոխարեն ատամ: Եվ ով որ մարդու արյունն հեղի, փոխարենը պիտի նրա ար-

յունը հեղվի» (Հմմտ. Ելք ԻԱ 24, Ղևտ. ԻԴ 17): Ուստի մահապարտները, ովքեր այս քաղաքներում էին ապաստանել, չէին համարձակվում դուրս գալ, [մինչև որ] քահանայապետի մահվամբ ազատվում էին:

Արդ, քառասունութ քաղաքները քառասունութօրյա պահքն են խորհրդանշում, և նրանք, ովքեր ապաստանում էին դրանց մեջ, մեզ էին խորհրդանշում, որովհետև մեր հոգիները սպանող մեղքերից մեռած էինք և ազատվելու համար ապաստանեցինք այս քաղաքում: Եթե այս քաղաքից դուրս գտնվենք, հրեղեն սուրը կգտնի ու կսպանի մեզ, իսկ եթե այս քաղաքում մնանք, ճշմարիտ Քահանայապետը կմեռնի մեզ համար և Իր ճշմարիտ մահվամբ կազատի մեզ: Մեզ նկատի ունենալով է Սողոմոնն ասում. «Իր տունն իմաստությամբ շինեց» (Առակ. ԻԴ 3): Քառասունը չորս տասից է բաղկացած, իսկ տասը թիվը տասը զգայարաններն¹⁰ է խորհրդանշում: Եվ քառասնորդական պահքի միջոցով աստվածային բարիքներին պիտի արժանանանք:

Վերջին օրերին փառքի Տերը գալով կենսաբեր խաչով ավերեց դժոխքը և ասաց. «Անիծյալ է նա, ով կշինի դժոխքը, որը Ես ավերեցի»: Մեծ էր Մովսեսը և Հիսուսի օրինակն էր, ինչպես որ ինքն է վկայում. «Քո եղբայրների միջից քո Տեր Աստվածը ինձ նման մարգարե պիտի մեջտեղ հանի, նրա՛ն կլսեք» (Բ Օրենք ԺԸ 15), [ինչն] Աստծո Որդու գալստյան մասին է ասում: Մի մարգարե ասում է. «Ահա կույսը պիտի հղիանա ու որդի ծնի» (Եսայի է 14), Դավիթն էլ ասում է. «Տերն իմ Տիրոջն ասաց՝ նստիր Իմ աջ կողմում» (Սաղմ. ՃԹ 1), նաև՝ «Տերն

ասաց ինձ. «Դու իմ որդին ես»» (Սաղմ. Բ 7): Եվ մի այլ տեղում ասում է, թե սա եկավ որպես «ճշմարիտ Քահանայապետ ըստ Մեղքիսեղեկի կարգի, և Տերը նրա աջ կողմում է» (Հմմտ. Սաղմ. ՃԹ 5): Նաև մեկ այլ մարգարե ասում է. «Որպես անձրև թող իջնի հնձած խոտի վրա» (Սաղմ. ՀԱ 6): Սրբերից ոմանք [էլ] ճանապարհներով քարոզեցին Աստծո Որդու գալն ու սուրբ Կույսից մարմնանալը, իսկ Կույսի մասին նախապես քարոզեցին և ասացին. «Ճշմարտությունը երկրից բուսավ, արդարությունը երկնքից երևաց» (Սաղմ. ՁԴ 12):

Արդ, բազում խոսքեր են պետք, որպեսզի վախճանին հասնենք: Սակայն պետք է անտեսել սուրբ Կույսին, որովհետև նա եղավ բոլոր բարի բաների պատճառը: Թեպետև կնոջով մահն աշխարհ մտավ, բայց և կնոջից ծնվեց մեր կյանքը՝ Քրիստոսը: Ադամն իր կնոջը «կյանք» կոչեց, որովհետև մեր կյանքը՝ Քրիստոսին ծնեց, քանզի սուրբ Կույսը Եվայի դուստրն էր: Առաջին մորից՝ անեծք ու քրտինք, իսկ սրանից՝ Կյանք ու Անմահություն, առաջին մորից՝ փշաբեր ու տատասկաբեր երկիր, իսկ սրանից՝ զանազան բարիքներով զարդարված երկիր, նաև՝ Եդեմական դրախտ: Նրանից մարդասպան Կայենը ծնվեց, իսկ սրանից՝ կյանք տվող Որդին՝ Հիսուս Քրիստոսը, Ով ողջ տիեզերքին կյանք և ուրախություն շնորհեց: Նրանից՝ խավար, իսկ սրանից՝ համապայծառ լույս ու մայր չմտնող արեգակ, որովհետև սուրբ Կույսն արևելք և արևմուտք անվանվեց, ինչպես որ մարգարեն է ասում. «Արևելքից մինչև արևմուտք Տիրոջ անունը թող փառավորվի» (Հմմտ. Սաղմ. ՃԺԲ 3):

**ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ ՀՈԳԻՆ
ԱՎԱՆԵԴԵԼՈՒ ՕՐՎԱ ՄԱՍԻՆ, ԵՐԲ ՀՈԳՈՒ
ԱՍՏՎԱԾԱՇԵՆ ՏԱՃԱՐ ՄԱՐՄԻՆԸ ՔԱԿՏՎՈՒՄ Է,
ԵՎ ՀՈԳԻՆ ՈՒ ՄԱՐՄԻՆԸ ՄԻՄՅԱՆՑԻՑ
ԲԱԺԱՆՎՈՒՄ ԵՆ**

Արդ, յուրաքանչյուր մարդ այսպես պետք է խորհի և ասի, թե առավոտը եկավ, և մենք ոչինչ չչահեցինք, դալիս է գիշերը, և դատարկ ձեռքով գնում ենք: Դարձյալ՝ չգիտե՞ս, որ [ինչպես] ասվում է, այս մարմնում բնավվում ենք իբրև օթեանի մեջ, լուսաբացն անցնում է որպես երազ, իսկ երեկոն՝ որպես սուվեր: Արդյոք չգիտե՞ս, թե վախճանի օրն ինչպես են հոգիներն այլալվում մարմնում և ջանում խոսափել ահեղակերպ տեսիլքներից՝ [փորձելով] իրենց մարմնով ծածկվել, ինչպես վարագույրի ետևում: Ո՛հ, ինչ ահավոր և սոսկալի է այն օրը, երբ գալիս են աննյութ հոգին նյութեղեն մարմնից բաժանելու: Այդ ժամանակ [մարդը] պառկում է մահճի վրա՝ տագնապելով հոգու աստվածաստեղծ տաճարի քակտման համար, և նկատում է լուսավորներին՝ [հրեշտակներին]: Հետո լույսը նվազում է, և կամաց-կամաց տկարանում են մարմնի աչքերը, նրանից վերանում են իմաստությունը, և նվազում է նրա ամենակարող ուժը: Թերանում է նրա լեզվի խոսքը, հիմարանում միտքը՝ [զրկվելով] իմաստությունից, և խելագարվում մարմնական մտածողներից: Վերանում են հոր գուլթը որդու նկատմամբ, որդունը՝ հոր, մոր գուլթը՝ դստեր, դստերը՝ մոր: Սիրում է կյանքը և չի կարող տեսնել այն, մոռա-

նում է այս աշխարհի վայելչությունը: Նրա նկատմամբ գործով են լցվում սիրելիները և ձայն տալիս նրան, սակայն նա անկարող է պատասխանել: Գորովագին մորմոքում է մայրը դստեր վրա, և հայրը՝ որդու, դողում են, փարվում ու համբուրվում, բայց մեռնողի շունչն ու հոգին [հետզհետե] ելնում են: Լաց են լինում նրա վրա, սակայն փույթ չէ նրա համար, որովհետև սպասում է հրեշտակը, և նա դողում է նրա կերպարանքից. կորցնում է իր քաղցրությունը, իրեն ցանկալի բաներն [այլևս] ախորժելի չեն, քրտինքի շիթեր է հորդեցնում, ահեղակերպ [տեսիլներից] այլակերպվում են նրա աչքերը, դեղնում նրա գույնը: Գալարվում և ճմլվում են ընտանիքի անդամների սրտերն ու աղիները նրա համար, բայց չեն կարողանում օգնել, որովհետև հետ չի կանգնելու [հոգին] պահանջողը: Մորմոքում են նրա համար, բայց ամեն ինչ անօգուտ է, որովհետև ճար չկա այդ ժամին, և անողորմ է այդ պահը. նա կարկամած զրված է շատերի առջև. շունչը՝ կենդանի, բայց տեսքը՝ մեռյալի:

Որդյա՛կ, ահա այս ամենը կրում են մեր առջև, և մենք դա ոչինչ չենք համարում. միմյանցից գողանում ենք, միմյանց զրկում և բամբասում: Այս ամենը տեսնելով՝ [այս աշխարհում] մեզ անմահ ու հավիտենական չկարծենք և Աստծո պատվիրանը հարկադրանք չհամարենք, այլ մարդկանց առջև սակավ առ սակավ կատարենք, որպեսզի նրանցից չպախարակվենք և Աստծուց չտանջվենք՝ հետ կանգնելով Նրա սուրբ պատվիրաններից, որոնք ավանդվեցին մեզ փրկության և լուսավորության համար: Որովհետև [Սուրբ] Գիրքն արդարի մասին, որն

ընկնում է մեղքի մեջ, [ասում է]. «Պարձի՛ր, աղոթի՛ր ու զղջա՛ և կվերականգնես քո նախկին պատիվը» (Հմմտ. Սիրաք Ժէ 21-28, Եսայի Ա 16-18, Եզեկ ԺԸ 21-23, 32), ինչպես տեսանք Պավիթ մարգարեի [օրինակով], ով սաստիկ ցանկություն մեջ ընկավ և ազատվեց ապաշխարության ջերմեռանդ արտասուքով (տե՛ս Բ Թագ. ԺԱ-ԺԲ 13, Սաղմ. Ծ), և դրանից հետո ամբողջական պահպանեցին [նրա] թագավորությունն ու մարգարեական [չնորհը]: Աչքով մեղանչեց ու շնացավ, իսկ լեզվով քավեց ու փրկվեց, քանզի խոստովանեց և հետ չդարձավ առաջին փսիածին ու չպղծվեց (Հմմտ. Առակ. ԻԶ 11):

Անկեղծ խոստովանությունը աղտեղությունը պայծառացնում է ինչպես ոսկի: Առանց ապաշխարության խոստովանությունից սատանան գորանում է: Խոստովանությունը զղջման դուռ է, ապաշխարության մայր, արդարության գլուխ, մեղքերի պարտություն ու կործանում: ոստովանությունն ապաշխարության առիթ է, ընկածներ կանգնում և հենվողների համար՝ գավազան: Խոստովանությունը սրբում է մեղքերը, մաքրում անմաքուրներին: Խոստովանությունը փրկում է ահավոր գեհենից և բացում դրախտի դուռը: Խոստովանությունը բացում է երկինքը և մտցնում Աստծո մոտ: Խոստովանությունն ապաշխարողներին հրավիրում է և մոլորվածներին հետ բերում: Խոստովանությունը մոլորվածների համար ճանապարհ է և խավարածների համար՝ լույս: Խոստովանությունը գայթակղվածների ապավենն է և հնազանդվողների համբերությունը: Խոստովանությունը սաղմոսներով խոսք է Աստծո հետ և հոգիների համարձակու-

թյուն: Քանզի մեծ և հրաշալի է խոստովանության խորհուրդը, որովհետև սուրբ Ավետարանում գրված է, որ նա, ով խոստովանեց՝ արդարացավ, ով խոստովանեց՝ կենդանացավ, ով խոստովանեց՝ մկրտվեց, ով խոստովանեց՝ Եկեղեցուն արժանացավ, ով խոստովանեց՝ զղջաց, ով խոստովանեց՝ մաքրվեց մեղքերի աղտից, ով խոստովանեց՝ նմանվեց Եկեղեցուն, ով խոստովանեց՝ ցնծությամբ Աստծո եկեղեցի մտնելուն արժանացավ, ով եկեղեցու դռանը խոստովանեց՝ մաքրվեց մեղքերից և Հոգով զորացավ, ով խոստովանեց՝ արժանի դարձավ Տիրոջ կենարար Մարմնին ու Արյանը հաղորդվելուն: Խոստովանողի աղոթքը Սուրբ Հոգով է լցված, խոստովանողն իր հանցանքները մաքրում է, որպեսզի մաքրվելով Աստծո Որդի կոչվի: Խոստովանողի Հոգին արեգակի պես պայծառ է, նրա վարձքն Աստծո եկեղեցում Աբրահամի և Իսահակի հետ է, նրա ընծաները չեն արհամարհվի, այլ սուրբ կկոչվեն և օրհնված կլինեն: Խոստովանողի հիմքը հաստատուն կլինի, խոստովանողի հույսն Աստված է: Խոստովանությունն ամաչեցնում է թշնամուն՝ սատանային: Խոստովանությունը հրեշտակների բնակարան է, երկնավորների զարդ և քերովբեների պատիվ:

Խոստովանեցե՛ք, [գոնե] քառասուն օրը մեկ հաղորդվեցե՛ք¹¹ և Աստծո տաճար ու Սուրբ Հոգու օթևան կկոչվեք: Խոստովանողի մահվան օրը հրեշտակները պատրաստ սպասում են, հազարավորներ ու բյուրավորներ սպասարկում են նրա Հոգուն: ոստովանողը հանդերձյալ կյանքում Աստծուց կյանքի ջուր է խմում և մահվանից դեպի կյանք փոխվում, որովհետև նրա վրա լույս է

ծագում: Ըստ կարգի՝ խոստովանողը հրեշտակների դասերում է, լուսեղեն խորաններում և սրբության մեջ է հանգստանում, որովհետև Հոգին մարմնից ելնում է, «ինչպես փեսան, որ ելնում է իր առագաստից» (Մաղմ. ԺԸ 6), և հաղորդություն ունի Աստծո փառքի հետ: Խոստովանության միջոցով բացվում են երկնքի դռները, և [խոստովանողները] առաջին օթևաններին են հասնում, հրեշտակների գնդերը նախ ընկերակից [հրեշտակին] են փառավորում, ապա Հոգուն՝ համագո Աստվածության հետ: Երանի՛ խոստովանողին, ով սա գտնում է: Երկրորդ աստիճանում փայլում են հրեշտակների զորքերն իբրև վայելուչ այգի և ի պատիվ Հոգու՝ նրա աջ կողմում են երևում: Արդարը ցնծում է, ինչպես թագավորը, որն իր առջև խփված վրան ունի՝ ամեն տեսակ բարիքներով լցված սեղանով:

Ո՛վ խոստովանություն, որ արժանացրիր ինձ Աստծուն տեսնելուն: Շատ մեծ է խոստովանողի պատիվը: Խոստովանությունը փակված աղբյուր է, խոստովանությունը կենդանության ջուր է, խոստովանությունն անմահության աղբյուր է: ոստովանությունը քաղցածներին հաց է և ծարավածներին՝ ջուր: Խոստովանությունը մեղքերի աղտեղությունը սրբող է, անմաքուրներին մաքրող, տանջանքներից ազատող, ահավոր գեհնից փրկող և դրախտի դռները բացող: Խոստովանությունը բացում է երկինքը և Տիրոջ առջև մտցնում, ապաշխարողներին հավաքում, մեղքերից հրավիրում ապաշխարության, մոլորյալներին կանչում և դեպի երկնային քաղաքն առաջնորդում: Խոստովանությունը մոլորված-

ների առաջնորդն է, խավարածներին՝ լույս, մեզի մեջ եղողներին՝ ճառագայթ, մանուկների դաստիարակ և անհույսների համար լույս օրինակ: ոստովանությունը եկեղեցու զարդ է, քահանաների քարոզ, սպասավորների պսակ, հարսանքավորների զգեստ ու հարսանիքի մուտքը բացող: Խոստովանությունը կենդանությունը լրման է բերում, խոստովանությունը մահվան դռնից փրկում է, աստվածային սեղանին հրավիրում, Տիրոջ Մարմնով կերակրում, պատվական Արյունը խմեցնում և տրամածներին ուրախացնում: Խոստովանությունն ապաշխարության դուռ է, հանցանքների քափիչ և իրեն ընդունողներին մաքրագործող, թագավորներին պիտանի, աղքատների կողմից ընդունելի: Խոստովանությունն ազգի մեծամեծների համար լույս է, իշխանների պատուպարան, պոռնիկների քավարան և ավագանների պաշտպան: Խոստովանությունը հավաքում է մեղավոր մարդկանց, քաղցր գործեր է վաստակում, դառնությունը քաղցրացնում և բոլոր առաքինությունները զարդարում:

Արդ, ինչպե՞ս գովեմ խոստովանությունը, որովհետև որտեղ հանցանք կա, առանց սրա չեն ազատվում. թեկուզ բյուրապատիկ առաքինություններ գործեն, միևնույն է, ոչինչ չեն շահի. և ինչպես ինձ է թվում, չկա մեկը, ով մեղքեր չունենա, իսկ առանց խոստովանության մեղքերը չեն քավվում՝ թե՛ մեծ և թե՛ փոքր: Լսի՛ր, թե ինչ է ասում Որոտման որդին. «**Եթե ասում ենք՝ «Մենք ոչ մի մեղք չունենք»**, մենք մեզ ենք խաբում, և ճշմարտություն չկա մեր մեջ: Իսկ եթե խոստովանում ենք մեր մեղքերը, հավատարիմ է Նա և արդար՝ մեր մեղ-

քերը ներելու և անօրենությունները մաքրելու համար» (Ա Հովհ. Ա 8-9): Նաև Հակոբոսն է ասում. «**Ձեր մեղքերը միմյանց խոստովանեցեք, որպեսզի բժշկվեք**» (Հակոբ Ե 16): Խոստովանությունը հոգու մխիթարությունն է, ինչը կտեսնեն ննջեցյալները և կուրախանան ութերորդ օրը¹², հոգիները կիմանան և [Նրա] առաջ ուրախությամբ կփայլեն, երկնավորները կօրհնեն երկրավորներին և խոստովանության միջոցով կբացվեն լուսեղեն դռները: ոստովանողներն ու հաղորդվողները երանելի են և Քրիստոս արքայի հարսն ու փեսան:

Ո՛վ խոստովանություն, որ ինձ արժանի դարձրիր Քրիստոսին տեսնելու, որովհետև տեսա ահեղ Փառքի խորհուրդը և հավոր Հոգին, քանզի կարողանում էի տեսնել Աստծուն, իսկ երկնային հրեշտակներն ասում էին. «Մի՛, երկնչիր, որովհետև խոստովանության միջոցով Աստծո որդի կոչվեցիր»: Խոստովանողն արժանի է դառնում Աստծուն տեսնելու, Ով սերովբեների համար անտեսանելի է:

Ո՛վ խոստովանություն և ողորմություն, որ պայծառ եք, ինչպես արեգակը: Խոստովանությունը մարդու համար գեղեցկություն է և զարդ: Խոստովանությունն անթառամ պսակ է: Խոստովանողը հրեշտակների նման է դառնում և միավորվում Սուրբ Հոգու հետ: Ով խոստովանեց, նա արդարացավ, [ինչպես որ] Քրիստոսն ասաց. «**Նա Իմ մեջ կբնակվի, և Ես՝ նրա մեջ**» (Հովհ. 2 57): Ով խոստովանում է, հավտյանս կենդանի կմնա: Ով խոստովանում է, դատապարտության դատաստան չի տեսնի: Ով խոստովանում է, անանց հուրը նրան չի այրի: Ով

խոստովանում է, անքուն որդերը նրան չեն ուտի, և անողորմ հրեշտակները նրան չեն տանջի, այլ Սուրբ Հոգով զարդարված ու փառավորված է և անբաժանելի Սուրբ Երրորդության հետ միավորված: Հրեշտակներն օրհնում են խոստովանողին, որովհետև նա Աստծո որդի կոչվեց:

Ո՛վ խոստովանություն, որ վերին Սիրոնում լուսեղեն տաճար ունես, ուր բազմած է Սուրբ Երրորդությունը, և [որտեղ] խոստովանողը լուսեղեն խորան ունի: Խոստովանությունը խորտակում է սատանային, խոստովանությունը դաշտերի պահապան է, ամպերի բարձրանալու ժամանակ՝ քամու փչում: Խոստովանությունն աղաչանքների հույս է: Խոստովանությունը քաղցր ցող, ցորեն, գինի և լիություն է տալիս մարդկանց:

Որդիներ՝ և ժողովուրդ, նայեք և տեսե՛ք խոստովանության խորհուրդը և ողորմե՛ք ձեր հոգիներին: Անհնարին է, որ մարդը տանջանքներից ազատվի կամ իր մեղքերին թողություն գտնի առանց խոստովանության: Եվ մենք գիտենք մեր ննջեցյալներին, որ խոստովանությամբ և ապաշխարությամբ հեռացան այս աշխարհից, ուստի պետք է մշտապես նրանց հիշատակը կատարենք, աղքատներին հանապազ ողորմություն տալու և սուրբ Պատարագի միջոցով հաշտեցնենք բարեգութ Աստծուն՝ գթածին ու ողորմածին, անոխակալին ու բարեգութին, երկայնամիտին ու մարդասերին, բոլոր մարդկանց հանցանքները ներողին, երբ ողորմություն են հայցում Ողորմածից. որովհետև այստե՛ղ պետք է հառաչել ու լալ, աղաչել ու մեղքերի թողություն խնդրել մեր և օտարների համար և վերջին օրը մեր Քրիստոս Աստծուց մեր

մեղքերի համար քավություն ստանալ:

Ո՛վ որդյակներ, մի՛ ոտնահարեք Աստծո պատվիրանները, որոնք ես՝ ծերս ու ալեհերս, պատվիրում եմ ձեզ. հանուն Աստծո ճշմարտությա՛մբ ապրեք քրիստոնեական հավատքը և մնացեք Քրիստոս Աստծո սիրո մեջ, մի՛ հապաղեք խոստովանել ձեր մեղքերը և [ձեր] հանցանքների համար թողություն խնդրել, քանզի մոտեցել է մեր Քրիստոս Աստծո դալուստը:

Նրան փա՛ռք հավիտյանս. ամեն:

ԴԱՐՁՅԱԼ ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՆՆ ԱՍՈՒՄ Է

Խոստովանությունը հաստատվել է Հին [Ուխտի] ժամանակ, իսկ Նոր Ուխտում խոստովանությունը փառավորյալ խորհուրդ է կոչվում: Բոլոր եբրայեցիներն ուսյալ էին, ինչպես մարգարեն է ասում. «Ամեն մեկն իր եղբորը չի ասելու, թե՝ «ճանաչիր Տիրոջը», քանզի ամենքը՝ նրանց փոքրերից մինչև մեծերը, ճանաչելու են Ինձ» (Երեմ. ԼԱ 34), որովհետև բոլորը գիտեին Օրենքի պատվիրանները: Բոլոր հանցանքների համար մեկ առ մեկ՝ հորթերով, նոխազներով զոհեր էին սահմանված, որովհետև ով մեղք էր գործում, դրա [համապատասխան] զոհն էր մատուցում տաճարում (տե՛ս Ղևտ. Դ-Է): Զոհերը քահանայի միջոցով էին մատուցվում, և մեղանշածը քավություն էր ստանում: Իսկ նա, ով զոհ չէր մատուցում տաճարում, հայտնապես խայտառակվում էր: Ահարոնը վակասակիր պատմուճան հագած քահանայապետ էր, որի պատմուճանի վրա տասներկու ցեղերի անուններով տասներկու ակնաքարեր կային. և որ ցեղից որ թաքցնում էին մեղքերի զոհը և չէին տանում տաճար, քահանայապետի պատմուճանի վրայի համապատասխան ակնաքարը խամրում էր: Եվ ժողովելով այդ ցեղին՝ ջուր էին մատուցում իբրև հանդիմանություն, իսկ մեղապարտներին կրակով այրում էին: Իսկ ինչո՞ւ տաճարում բոլորը չէին քահանայի միջոցով զոհ մատուցում: Որովհետև ամենքն ուսյալ էին, և հորթի ու նոխազի [մատուցումը] նրանց մեղքերն էի հայտնում, այդ պատճառով ամաչում էին [զոհ մատուցելուց], և հետո, երբ Աստված

հանդիմանում էր փորձանքներով, հայտնապես աղաղակում էին: Իսկ ովքեր [զոհը] մատուցում էին, շուտափույթ կերպով փրկություն էին ընդունում: Մշտիկը թաթախում էին արյան մեջ և [դրանով] ցողում մեղավորին (Հմմտ. Սաղմ. Ծ 9, Եբր. Թ 19), նույնպես և կրակով այրված փորոտիքն էին սրսկում մեղավորի վրա (տե՛ս Թվեր ԺԹ 1-10):

Արարիչը, տեսնելով ժողովրդի՝ [Օրենքի հետ կապված] տարակուսանքները, մարդասիրությունից առաջնորդվելով, եկավ, որպեսզի վերացնի Օրենքի ծանրությունը՝ համաձայն կանխասաց մարգարեի խոսքի, ուր ասվում է, թե բնավ պիտանի չէ մեղքերի համար [մատուցված] զոհը (տե՛ս Սաղմ. ԼԹ 7 ևն): Նախկինում առանց արյան հեղման թողություն չէր լինում մեղավորներին, իսկ այժմ [Տերը] հրամայեց խոստովանել հանցանքները քահանային և քահանաներին [թողություն տալու] իշխանություն տվեց. «Ինչ որ մի անգամ կապեք երկրի վրա, կապված պիտի լինի երկնքում: Եվ ինչ որ արձակեք երկրի վրա, արձակված պիտի լինի երկնքում» (Հմմտ. Մատթ. ԺԶ 19), որովհետև՝ «Երկինք ու երկիր պիտի անցնեն, բայց Իմ խոսքերը պիտի չանցնեն» (Մատթ. ԻԴ 35): Քանզի խոստովանությունն արքայություն դուռն է:

Արդ, մեր Տերը՝ Հիսուս Քրիստոսը, որ այս ամբողջ փրկությունը հրաշագործեց, մեզ Իր Աստվածությունը համար բնակարան ու տաճար դարձրեց և խոստացավ մեզ հետ լինել մեր կյանքի բոլոր օրերում, նույն Ինքը՝ Տեր Աստված, բոլոր սրբերի բարեխոսությունը ու աղոթք-

ներով, իր ծնողի՝ սուրբ Կույսի Հայցմամբ, Քրիստոսի նախավկա սուրբ Ստեփանոսի արյան հեղմամբ, մեծ Կարապետի՝ Հովհաննես Մկրտչի խնդրվածքներով ու աղոթքներով, սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի՝ Քրիստոսի վկայի հառաչմամբ, սուրբ առաքյալների, մարգարեների, բոլոր մարտիրոսների և համընդհանուր սրբերի աղոթքներով թող ամբողջ աշխարհին խաղաղություն տա, քահանաներին՝ ուղղափառություն և անդորրություն՝ [Քրիստոսի] հոտը հոգևոր սիրով հովվելու համար, և թող [չնորհի] Դատաստանի ահեղ ու մեծ օրը պարզերես համարձակությամբ ու զվարթազեմ կանգնել Քրիստոս հովվապետի առջև: Թող Տեր Աստված Հավատացյալ թագավորներին պարզևի պատերազմների մեջ հաղթություն, բոլորի նկատմամբ խնամակալություն, հակառակորդների սրտերում ահ ու երկյուղ [դնի], թագավորների սուսերները գորացնի նրանց թշնամիների թիկունքների վրա և մեր իշխաններին էլ թող քաջություն [տա], զորություն և հայրական գույթ ու սեր իրենց իշխանական վիճակի և հպատակների նկատմամբ:

Թող դաշտերին պտղաբերություն, քաղցր ցող, բույսերին ու ծառերին բերքառատություն առաքի, թող իր ամրածածուկ աջով պատսպարի [մեզ] բոլոր փորձություններից, և մեր Տեր Աստծուց թող բոլոր ննջեցյալների մեղքերին ու հանցանքներին թողություն լինի, իսկ մեզ՝ մեղավորներին էլ՝ ողորմություն:

Նրան փա՛ռք Հավիտյանս. ամեն:

Արդ, ո՛վ եղբայրներ, ըստ Փրկչի հրամանի՝ ամենքդ փութացե՛ք խոստովանել ձեր մեղքերը, ապաշխարել և

թողության [խոսքեր] լսել քահանայի բերանից, որպեսզի Քրիստոսի ահավոր ատյանի առջև արձակված լինեք [ձեր մեղքերի] կապանքներից: Մի՛ նայեք քահանային իբրև լոկ մարդու, այլ իբրև Աստծո հրեշտակի, որովհետև նա է Տերունական խորհրդի ու Աստծո ահավոր սեղանի սպասավորը, Աստծո և մարդկանց միջև միջնորդը՝ խոստովանության միջոցով [մարդկանց] Աստծո հետ հաշտեցնելու համար: Որովհետև Աստծուց օտարացածներին քահանան է մոտեցնում, ինչպես որ անառակ որդին, դեմ-հանդիման կանգնելով, հառաչանքով ընկնում է հոր ոտքերը և ասում. «Հա՛յր, մեղանչեցի երկնքի և քո առջև» (Ղուկ. ԺԵ 21), և հայրը ծնողական անհիշաբուրությամբ ընդունում է նրան, գորովալից սիրով համբուրում և չի հիշում նրա ապերախտությունը, այլ մատանի է դնում նրա մատը, կոշիկ [հագցնում] նրա ոտքերին և կերակրում նրան Տերունական սեղանի վրա գտնվող անմահական Հացով ու կենարար Բաժակով: Դա է այն, որ կոչվում է պարարտ եզ և անարատ գառ՝ միշտ մորթված և կենդանի այսինքն՝ դա Փրկչի՝ Հիսուս Քրիստոսի Մարմինն ու Արյունն է:

Ո՛վ եղբայրներ, լսեք և մտապահե՛ք ձեր մահվան ահավոր ու սոսկալի օրը: Մինչև ցավերի նեղելը, երբ այդ օրը [մարդիկ] քնած են լինում, զրկվում են Աստծո պարզեցներից, որովհետև ամեն օր, երբ արեգակը մայր է մտնում, հրեշտակը երկրից երկինք է գնում և Աստվածության առջև տանում մարդու աղոթքները, դրանք սփռում և ասում. «Տե՛ր, ժառանգը, որին Դու ստեղծեցիր ըստ Քո պատկերի և նմանության, ահա իբրև անասուն

ընկած է իր անկողնու վրա, բերան ունի և չի խոսում, շրթունք ունի և չի բարբառում և փառք չի տալիս Քո սուրբ անվանը»: Արդ, «Երանի՛ այն ծառային, որին **Տերը, երբ գա, արթուն կգտնի. ճշմարիտ եմ ասում ձեզ, նրան իր բոլոր ինչքերի վրա [վերակացու] կկարգի»** (Հմմտ. Մատթ. Ի Դ 46-47, Ղուկ. ԺԲ 43-44, 38):

ԴԱՐՁՅԱԼ ՔԱՐՈՉ ԵՎ ՊԱՏՎԻՐԱՆ ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՑ

Դարձյալ մի այլ քարոզ և պատվեր՝ Վարդան վարդապետից [ուղղված] Աստծո ծառաներիդ, քահանաներիդ և Աստծո ընտրյալ հոտիդ, որին Իր արյունով գնեց Քրիստոսը, այժմ ապրողներիդ և մինչև ժամանակների լրումն աշխարհ եկողներիդ: Ցանկանում եմ տեսնել ձեզ, բայց չեմ կարողանում՝ գերեզմանում հող լինելուս պատճառով, այնուամենայնիվ հոգով ձեր մեջ եմ, և այս գրվածքով խոսում եմ ձեզ հետ՝ մինչև յոթերորդ-ութերորդ սերնդի ծնվածներիդ հետ: Դուք էլ աղաչեք Աստծուն ինձ համար, որ [Դատաստանի] ահավոր օրը արժանի լինեմ ձեզ ուրախությամբ տեսնելու Քրիստոս ղատավորի առջև: Եվ դարձյալ՝ գերեզմանում հող դարձած ոսկորներովս աղաչում եմ ձեզ, Աստծո ճշմարիտ ծառաներ, և խնդրում Աստծո Որդու արյան համար, մի՛ անտեսեք իմ աղաչանքները, որովհետև [դա] ձեզ համար շատ հեշտ է, իսկ ինձ համար անեզրական շահ և մեծ երախտիք: Եվ խնդրանքս այս է. [թող] քահանան ի սեր Աստծո հիշի իմ անունը սոսկալի և մեղսաքավիչ աղոթքների մեջ և անմահ Գառին՝ Հիսուս Քրիստոսին պատարագելու ժամանակ, իսկ [որևէ] մարդ իմ անունից Աստծուն մի քիչ ողորմություն տա ինձ համար՝ աղքատների և խեղվածների միջոցով, որպեսզի չամաչեմ ահավոր ու մեծ աշխարհաժողով ատյանում և չբոցակիզվեմ անշեջ գեհենում կամ էլ անքուն որդեր կոչվող հրեղեն վիշապների ժանիքների մեջ, որոնց բերանից

կրակի գետ է հոսում իմ չար և անօրեն գործերի պատճառով, որոնցով մեղանչեցի Աստծո և նրա հրեշտակների առաջ, գիտությամբ և կամովին, ինչն այժմ խոստովանում եմ ձեր և Աստծո առաջ:

Արդ, ամենքի բարի Հայրը էակից և ծոցածին Իր Որդու՝ Հիսուս Քրիստոսի արյամբ ու չարչարանքներով, մահվամբ ու հարուժյամբ թող ջնջի մեղքերը նրա, ով մեղքերով լցված և դառնացած հոգուս կարժանացնի հիշվելու, [այլև] նրա ծնողների ու ազգականների մեղքերը և չար աշխարհից թող փրկի նրանց, որովհետև հաղթվեցի փառասիրությունից և Միակի փառքը չփնտրեցի, գովվեցի աշխարհից և ծաղրվում եմ Քրիստոսի ատյանում:

Նրան փա՛ռք հավիտյանս. ամեն:

ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ ԶԻԿԱՆՔ ՊԱՏՃԱՌԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Դարձյալ պատրաստ և զգա՛ստ եղեք, փախե՛ք ամեն կարգի զրկանք պատճառելուց, առավել ևս գողությունից, որովհետև սատանան գող և զրկող կոչվեց, Աքարն (տե՛ս Հեսու Է 1) ու Գեեզին (տե՛ս Դ Թագ. Ե 20-27) գող կոչվեցին, Հուզան՝ նույնպես (տե՛ս Հովհ. ԺԲ 6), այդ պատճառով էլ բոլոր գողերն ու զրկողները նրանց հետ պիտի դատապարտվեն և անգերծանելի հուրն ուղարկվեն:

Վա՛յ մեզ՝ ողորմելիներին, ո՛վ իմ որդյակներ և դուստրեր, որովհետև բոլոր մեղքերի և չար գործերի համար Աստծո սրբերի կողմից ապաշխարության կարգ սահմանվեց, բայց զրկողների համար բնավ կարգ կամ ապաշխարություն չսահմանվեց, այլ պետք է գողացվածը վերադարձնեն նրան, ումից վերցրել են, կամ էլ մեկի դիմաց չորսը հատուցեն. այս է զրկողների կարգն ու ապաշխարությունը, ինչպես որ Զակեոսն ասաց մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսին. **«Եթե որևէ մեկին զրկել եմ, քառապատիկը կհատուցեմ»** (Ղուկ. ԺԹ 8):

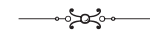
Եվ երբ Գրիգոր Աստվածաբանի մոտ հարուստ մարդիկ գալիս էին մկրտվելու, նա ասում էր նրանց. «Նախ ձեր տներից հանե՛ք ձեր պատճառած զրկանքների արդյունքները, ապա՛ եկեք մկրտվելու, այլպես եթե մկրտվեք և վերադառնաք, ձեր տներում կենդանի կգտնեք ձեր մեղքերն ու պատճառած զրկանքների արդյունքները, որոնք սուրբ Ավագանը չքավեց»:

Տեսեք նզովքի ենթակա անօրենսության շահը, որովհետև մոլոր խխտով անամոթացած՝ հարուստին աղքատացնում է, իսկ աղքատին մերկացնում, արցունքներից դրամ ժողովում և ցնծում անօրեն շահի բազմապատկելիւց:

Ո՛վ անօրեն չար վաշխ, որը մահվան որոգայթ է ստացողների համար, որովհետև վաշխը չար օձի վարդապետությունն է: Վաշխը դեերի գյուտն է, թշնամու սերմը, տանջանքների առհավատչյա, գեհենի ճանապարհ, այն զրկում է արքայությունից և մարմնի ապականիչն ու հոգու սպանիչն է: Արդ, փախե՛ք այս աստվածամարտ ախտից, խավար ուսուցչից, մարդասպան մորից: Վա՛յ նրան, ով իր դրամը տոկոսով է տալիս և իր մեղքերի վրա մեղքեր կուտակում, որովհետև տոկոսն իբրև օձ փաթաթվում է նրան և նրա որդիներին, մինչև նրանց չորորդ և հինգերորդ սերունդները, և նրա բաժինն ու ժառանգությունը սատանայի հետ է պատրաստված:

Վա՛յ նրան, ով կտրում է մշակի վարձը կամ զրկում որբին ու տնանկին, որպես դատաստանի արդյունք՝ նրա բաժինը դժոխքն է և աղջամղջային խավարը: Վա՛յ նաև նրանց, ովքեր թանկ են վաճառում և մեղանչում չափ ու կշռի մեջ, և ովքեր կաթին ու գինուն ջուր են խառնում ու ծախում. գեհենի հուրն է նրանց բնակության և հանգրվանի վայրը: Այդ պատճառով էլ աղաչում եմ, պատրաստ և զգո՛ւյշ եղեք մեծ ու փոքր զրկանքներ պատճառելուց, որպեսզի մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի հետ ժառանգեք անանց բարիքներն ու երկնային արքայությունը: Քանզի անթիվ և անհամար է զրկողների ցեղը

երկրի վրա՝ մեծամեծների և փոքրերի, որովհետև ով աղքատ է, զրկում է իր կարողության չափով և նենգում ընկերոջն ու իշխանին՝ չզղջալով իր գործերի համար. իսկ եթե նա մեծություն է հասնում, [դառնում է] աշխարհի ավերման ու խռովության [պատճառ]: Ահա շատ աղքատներ գող, զրկող և փողասեր են կոչվում, որովհետև կամք ու ցանկություն ունեն [այդպիսին լինելու], տքնում են, սակայն, չեն կարողանում, և չի պատահում այն, ինչը կամենում են: Իսկ շատ մեծամեծներ և հարուստներ չեն անվանվում ազա՛հ և փողասեր, որովհետև մշտապես փախչում են զրկանքներ պատճառելուց, ազահությունից և գողությունից՝ լինելով կարեկից, ողորմած, իրավադատ, ինչպես Աբրահամը, Հոբբը և շատ ու շատ ուրիշներ, ովքեր գովվեցին բոլորի լեզուներով և երկու կյանքով էլ փառավորվեցին, որոնց նաև մենք մեր Աստծով լինենք նախանձավոր, որովհետև Աստծո համար ամեն ինչ հնարավոր է:

**ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ
ԿԱԽԱՐԴՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

Այսուհետև փախե՛ք կախարդութիւննից, ո՛վ իմ որդե-
յակներ, որովհետև ամեն կախարդ սատանայի սիրտն ու
հոգին է և ձեռքի գրով ուրացել է Աստծուն ու ծածկա-
բար պաշտում է սատանային, քանի որ այս է կախարդ-
ների սովորութիւնը: Եվ ամեն հեշտասեր կախարդ է
անվանվում, որովհետև խաբված է [Սուրբ] Գրքերը չգի-
տի, գնում է այնտեղ ուր կախարդութիւններ են անում,
և խաբվում նրանց առասպելաբանութիւննից, որովհետև
[նրանք] պարծենում են դիվային հպարտութեամբ ու
ասում. «Աստծով և Նրա բոլոր սրբերով են մեր գործերն
ու հրաշքները», և սրբերի անուններով էլ կոչում են
դեերին: Եվ սատանային են որդեգրում նրան, ով իրենց
մոտ է գալիս: Իսկ ով հավատում է նրանց սուտ ու խա-
բող խոսքերին և որևէ թուղթ, դեղ, ծրար կամ կախար-
դութեան հանգուցներ վերցնում թե՛ հարցուկից, թե՛
համայողից, թե՛ աստղագուշակից, թե՛ վիճակ գցողից և
թե՛ հատիկներով գուշակողից, և դրանք կապում իր վրա՝
օգնութեան ու փրկութեան համար, նա սատանային և
դեերին է կապում իր անձին և օտարանում Քրիստոսից,
Նրա Հոգուց և Հայրական շնորհից: Եթե քահանան է սա
անում, թող երբեք չհամարձակվի Քրիստոսին պատարա-
գել, ինչպես որ գրեցին և նզովեցին Նիկիայում հավաք-
ված սուրբ հայրերը:

Իսկ եթե աշխարհականներն են սա անում, ապա
նրանք Աստծուն ուրացող են և դեերին խոստովանող,

ինչ պատճառով էլ դեերը երազներով խաբում, ուրա-
խացնում կամ էլ զարհուրեցնում են նրանց:

Բայց եթե առ Աստված դարձի է գալիս, թող քահա-
նան նրան տանի եկեղեցու դռան կամ էլ խաչի առաջ և
առանց մկրտելու միայն հրաժարեցնի սատանայից, և նա
նորից դավանի Աստվածութեանը՝ Հորը, Որդուն և Սուրբ
Հոգուն:

Եվ այսպես պետք է վարվել յուրաքանչյուր մարդու
հետ, ով մեծամեծ մեղքեր է գործում՝ սպանութիւն, ու-
րացութիւն, անասնապղծութիւն, որն ավելի չար է, քան
տղամարդու հետ հարաբերվելը՝ սողոմացու գործը:
[Այսպես պետք է վարվել նաև] շնացողի հետ, որ ծածուկ
չնանում է, և պոռնիկի, որ հանդգնութեամբ պոռնկա-
նում է, քանի որ ծածուկ մեղքը շնութիւն է կոչվում,
իսկ այն անամոթը, որ հանդգնում ու հայտնապես է չա-
րութիւն գործում, պոռնիկ է և այդպես էլ կոչվում է, այ-
սինքն՝ չար է, լիրբ և Աստծուն հակառակ: Քանզի այդ
մեծամեծ մեղքերը գրկում են մեզ սուրբ Ավագանի լույ-
սից և լուսեղեն պատմուճանից՝ հեռացնելով Աստուց և
մոտեցնելով սատանային:

Ո՛վ իմ որդեյակներ, սրա համար էլ պետք է [մարդ-
կանց] հրաժարեցնել սատանայից և նորից դավանել տալ
Աստծուն: Սակայն այս մեծ բարին մոռացան և չեն անում
քահանաներն ու գիտունները: Նաև նա, ով աստղերով
ծննդաբանում, բախտ ու ճակատագիր է ասում, ստուգա-
պես կախարդի հետ գեհենի մեջ կայրվի, ինչպես նաև
նա, ով լուսնով օրը բարի կամ չար է ասում, լեզվակապ
անում, տղամարդուն ու կնոջը կապում, այլև նա, ով դի-

վաշունչ թարախագործ փաթեթներ, երազատու ձեռնածուկներ և հատընկեցուկներն է անում: Սրանցից թող փրկի ձեզ Քրիստոսը, և Սուրբ Հոգին թող ձեզ իմաստութիւն տա, որ ամեն բան հանուն Հիսուս Քրիստոսի անեք: Ինչպես որ ասում է Պողոս առաքյալը, «Հինն անցավ», որը դիվաշունչ էր, «և ամեն ինչ նոր եղավ» Քրիստոսով և Նրա Հոգով (Բ Կորնթ. Ե 17):

ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ ԼԵԶՎԱՆԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՆԶԳԱՄՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Այսուհետև սանձելով կապե՛ք ձեր բերանները, ի՛մ որդեակներ, որ տղամարդկանց դասից եք, և դո՛ւք, իմ դուստրեր, որ կանանց դասից եք, և ձեր լեզուն, որ ձեր մարմնի մեջ փոքր անդամ է, բայց պատառող է, արյունարբու և ավելի չար գազան, քան առյուծն ու վիշապը:

Այդ պատճառով էլ սուրբ Հակոբոս առաքյալն ասում է. «Ով չի սանձահարում իր լեզուն, զուր է նրա քրիստոնյա լինելը, և անօգուտ ու ընդունայն են նրա բոլոր գործերը» (Հմմտ. Հակոբ. Ա 26): Քանզի ասում է. «Լեզուն էլ հուր է, որը զարդարում է անիրավ սատանային» (Հմմտ. Հակոբ. Գ 6), և նրանց լեզուն առջին օձի լեզուն է:

Այդ մասին ասում է և Դավիթը. «Լռեցրո՛ւ լեզուդ չարութիւններից» (Հմմտ. Սաղմ. ԼԳ 14). որովհետև լռութիւնը մեծ առաքինութիւն է:

Նաև Սողոմոնն է ասում. «Մահն ու կյանքը լեզվի ձեռքին են» (Առակ. ԺԸ 21), որովհետև ով չար և վատ բաներ է խոսում, մեռնում է նրա հոգին, իսկ ով բարի և օգտակար բաներ է խոսում, նրա հոգին կենդանանում է:

Եվ արդարացիորեն է մեծ Պողոսը բամբասողներին ու դատարկախոսներին, բանասրկուներին, խռովարարներին ու շողոքորթներին սպանողների, պոռնիկների և այլ չարագործների հետ միասին զրկում արքայութիւններից (Հմմտ. Ա Կորնթ. Զ 10) և նրանց՝ անշիջանելի հրին [արժանացողներին], խավարաբնակներ կոչում:

Արդ պետք է, որ ինչպես եպիսկոպոսն է իր թեմին լսել տալիս նզովքի խոսքերը, քահանան էլ տարին տասն անգամ դրանք [Հայտնի] ժողովողին, որպեսզի երկյուղածները զարհուրեն, ետ կանգնեն մեղավորներից և մոտենան Քրիստոսին, իսկ անդարձները նզովվեն, որպեսզի այլևս օրհնություն նրանց տունն չմտնի, ո՛չ պսակ, ո՛չ կնուռք և ո՛չ էլ նրանց ննջեցյալների համար ազոթք [արվի], և իրենք էլ թող քրիստոնյա չկոչվեն, որովհետև հակառակ կանգնեցին Քրիստոսին և Նրա պատվիրաններին: Մեռնելիս թող չհաղորդվեն և ոչ էլ քահանայով թաղվեն, մատաղ և պատարագ թող չլինի այգալիսիների համար: Աստված թող ողորմի նրանց, որովհետև նրանք իրենց չողորմեցին: Հովիվները և՛ իրենց ոչխարներին են ճանաչում, և՛ օտար, իսկ երեցն իր բանական հոտի ոչխարներին չի ճանաչում, թե ով է Աստծունը և ով՝ սատանայինը: Թող ընտրեն կատարյալ քրիստոնյաներին: Այս է ընտրության ձևը, որ Աստծո առաջ խոստում են տալիս և այն կատարում. այլևս հայհոյանք չեն տալիս և չեն ապականում օրհնաբանող բերանը, օտար անկողինը չեն պղծում և գողություն չեն անում, որն աններելի անասելի մեղք է, սուտ չեն երգվում, որը հենց Տերն արգելեց, թե՛ «Այոյից և ոչից ավելին չարից է» (Հմմտ. Մատթ. Ե 37), չեն խաբում ո՛չ մեղքերով, ո՛չ վաճառքով և ոչ մի մարդու չար բան չեն կամենում՝ ո՛չ սրտով և ո՛չ այն կատարելով: Պահքի մեջ բոլոր անգամներով մաքուր են մնում գողացվածից, ձկից, գինուց, ձեթից և ուտիքի կերակուրներից: Չեն հարբում, որովհետև հարբեցողն ու մարգասպանը միապես են տանջվելու: Եվ օրը երեք ան-

գամ աղոթում են, կինն ու իր դուստրերը վաթսուն ծնրադրություն են անում և ասում. «Սուրբ Աստվածն» ու «Հայր մերը», գոհանում Աստծո ողորմությունից՝ խնդրանքներ և պաղատանքներ մատուցելով, որպեսզի խաղաղությամբ պահպանի իրենց և փրկի բոլոր հոգեկան ու մարմնական փորձություններից: Եվ քահանան նրանց է քահանայություն անում, ովքեր Աստծո փարախում են մնում, Քրիստոսի ճանապարհով [ընթանում] և [պահում] Քրիստոսի հրամանը, թե՛ «Մի՛ տվեք ձեր սրբությունը շներին և ձեր մարգարիտները խոզերի առաջ մի՛ գցեք, որպեսզի դրանք ոտքի կոխան չանեն» (Հմմտ. Մատթ. է 6) և այլն: Նաև տղամարդն ու իր որդիներն են երեսուցվեց ծնրադրություն անում և նույնպես ասում. «Սուրբ Աստվածն» ու «Հայր մերը», օրհնում Աստծուն, փառք տալիս Նրա անվանը, խոստովանում իրենց մեղքերը, խնդրում հանցանքների թողություն և գոհանում Նրանից:

«Նզովք»-ը թարգմանվում է բաժանում, և այն մարդը, ով իրեն մեղքերով բաժանում է Աստծուց և այլևս չի զղջում, ըստ Գրքերի բոլոր [խոսքերի]՝ նզովված է: Բայց տխմարները չեն լսել և չգիտեն, որ Աստված ասաց. «Ձեր մեղքերն են պատնեչ դարձել իմ և ձեր միջև» (Հմմտ, Եսայի ԾԹ): Եվ մարգարեն ասում է. «Անիծյալ են նրանք, ովքեր խոտորվեցին Քո պատվիրաններից» (Սաղմ. ՃԺԸ 21): Մովսեսը, [ինչպես] գրված է «Երկրորդ Օրենքում», ասում է. «Եթե մնաք Աստծո պատվիրանների և օրենքների մեջ, օրհնյալ կլինեք Աստծուց և հրեշտակներից՝

երկնքում, երկրում և անդաստաններում» (Հմմտ. Բ Օրենք ԻԸ 1 ևն): Եվ դարձյալ ասում է. «**Եթե չպահեք Աստծո օրենքն ու պատվիրանները, անիծյալ լինեք ձեր տանը, նրանից դուրս և ճանապարհին, թող անիծյալ լինեն քո հացն ու ջուրը, որ խմում ես, և թափառական լինես ու չկարողանաս կանգուն մնալ»** (Հմմտ. Բ Օրենք ԻԸ 15 ևն): Մովսեսը հրամայեց Տաղավարահաց տոնին հավաքել ամբողջ ժողովրդին և նրանց կարգալ օրհնությունն ու անեծքը. և ամբողջ ժողովուրդն օրհնությունից և անեծքից հետո ասում էր՝ ամեն:

Ահա սուրբ Գրիգորի և այլ սուրբ հայրապետների հաստատուն հրամանն է սա, որ տաղավար տոներին նզովվեն հերձվածողները, հայհոյողները, խռովարարները, կախարդները և այլ անդարձ մեղավորները, ինչպես նաև նրանք, ովքեր սոգոմացիների և քանանացիների գործակիցն են: Իսկ բարեգործները փոխանական անեծքի և նզովքի՝ հոգևոր օրհնություն և շնորհներ են ընդունում Աստծուց, որովհետև ողորմած, ամենաբարի և մարդասեր Աստված այս աշխարհը եղականներին¹³ տվեց, որպեսզի իրենց հեծեձանքների մեջ հայհոյություն ու մեղք չլինի, որպեսզի ատեն ստախոսին ու գողին, չարակամին և ուրիշի անկողինն ապականողին. այդ էլ մեզ որպես օրինակ հերիք չէ: Արդ, ով օրենքով շուտ է սրբվում իր մեղքերից և իր չար սովորություններից, Աստված նրա նախկին [մեղքերին] էլ է թողություն տալիս, իսկ ով անհավատություն և անզղջություն մեջ ամուր է մնում, նրա ոչ հոգուն է թողություն լինում, ոչ մարմինն՝ առողջություն և ոչ էլ ունեցվածքին՝ ապահովություն:

Ահա ես՝ Վարդան վարդապետս, քրիստոնյաների ծառան՝ տկար մարմնով, սուրբ Գրիգորի միջնորդությամբ գրեցի Աստծո այն հրամաններն ու պատվիրանները, որոնց մասին Աստված խոսեց Մովսեսի հետ Սինա լեռան վրա, և ուղարկում ենք Աստծո բոլոր հավատացյալ ծառաներիդ: Ով հավատա և ընդունի, նրա մեղքերն Աստծուց կներվեն, իսկ ով չհավատա, չթողնի իր չար սովորությունները և չուրանա սատանային, իր մեղքն ինքը գիտի, Աստծո դատաստանն ու սուրբ Գրիգորը. մենք անպարտ ենք նրա արյունից:

Մարդասեր Քրիստոսին փա՛ռք հավիտյանս. ամեն:

**ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ ՇՆԱՑՈՂՆԵՐԻ
ԵՎ ԶԱՆԱԶԱՆ ՄԵՂՔԵՐԻ ՎԵՐԱՔԵՐԹԱԼ**

Վա՛յ շնացողներին, որ ապականում են Աստծո տաճարը և պղծում սուրբ անկողինը: Ուստի աղաչում եմ՝ փախե՛ք շնությունից, ինչպես օձից, որովհետև մեր հույսը՝ Քրիստոսը, դատապարտում է ցանկասիրությամբ նայելը և մտքով պղծվելը (տե՛ս Մատթ. Ե 28), քանի որ մյուս մեղքերը մարմնից դուրս են գործվում, իսկ շնությունը՝ մարմնի ներսում և մարդու ամբողջ գորության մեջ (տե՛ս Ա. Կորնթ Զ 18): Նրան եմ շնացող և հրի ժառանգ անվանում, ով օրինավոր ընկեր չունի և գնում շնանում է: Իսկ ով Աստծո օրենքով ամուսնություն ընկեր ունի և գնում շնանում է, լինի այր թե կին, նա ոչ միայն շնացող է, այլև, ըստ Սուրբ Գրքի, «մարդասպան» է կոչվում: Քանզի, իր կամքով թողնելով սուրբ Հացը և անարատ Գինին, գնաց կերավ գարշելի աղբն ու խմեց շան արյուն ու թարախ, որը շնությունն է:

Ո՛վ որդյակ, հազար անգամ թու՛ք քո երեսին, որ թողեցիր կաթը և խմեցիր թարախ. անմի՛տ, ի՞նչ գտար օտար կնոջ կամ տղամարդու մեջ ավելի, քան քոնի, որ թունավորեցիր քո հոգին ու մարմինը՝ դառնալով դևերի բնակարան:

Վա՛յ, որդյակնե՛ր ու դուստրե՛ր իմ: Շնության պատճառով որքա՛ն անբավ արյուն է հեղվում երկրի վրա՝ գաղտնի և հայտնաբար, թունավորմամբ, պիղծ հնարներով և սպանություններով, կամ որքա՛ն մանուկ լույս աշխարհ չի գալիս մարդկանց վախի և ամոթի պատճառով:

Վա՛յ մեզ, որդյակնե՛ր, որովհետև շնության ցավն ու ցանկությունը մաշեց մարդկային ցեղը և դեռ պիտի մաշի, ինչպես գրում է աստվածային Սողոմոնը (տե՛ս Առաջ. Զ 25): Այս պատճառով վա՛յ զարդասեր ու պծնվող կանանց, նաև նրանց, ովքեր իրենց աչքերն ու երեսները հարդարում են չպարով՝ երիտասարդներին գայթակղեցնելու համար, որովհետև նրանք չեն կարողանալու տեսնել սուրբ խաչի լույսը Փրկչի գալստյան մեծ օրը, և Քրիստոսը չպիտի համբուրի նրանց, ինչպես արդարներին: Եվ հազար անգամ վա՛յ այն կնոջը, ով չար դեղերով ու հնարքներով խափանում է որդեծնությունը և ուրիշներին էլ խրատում նույնն անել: Քանզի հրախառն արյան ծովը և խավարը պիտի անգերծանելիորեն տանջեն նրանց: Եվ յուրաքանչյուր մանկան դիմաց, որի ծնունդը խափանել չար դեղերով, Աստված նրանցից հասուն մարդու արյուն պիտի պահանջի ահավոր ատյանում:

Եկե՛ք, իմ սիրելի՛ որդյակներ և դուստրեր, ձեզ տամ մեծ ուրախության ավետիսը, և դուք իմ՝ ողորմելի Վարդանիս մեղքերի համար ամբողջ սրտով թողու՛թյո՛ւն խնդրեք: Քանզի այն տղամարդն ու կինը, որ անարատ են պահում իրենց անկողինը պիղծ խառնակությունից և քահանայի առաջ խոստովանության ժամանակ խոնարհ ու անոխակալ են, եթե տասը կամ քսան որդի էլ ծնեն, վերջին օրը իմաստուն կույսերի հետ կկանչվեն Քրիստոսի կողմից և կդասվեն Նրա աջ կողմում:

Դարձյալ՝ իմ որդյակներ, ձեզ տալիս եմ կյանքի նոր ավետիս, որպեսզի ուրախանաք և ինձ՝ ողորմելի Վար-

դանիս համար մեղքերի թողություն խնդրեք: Եթե ձեզանից վերցնեն սահմանված հարկից ավելին, մարմնավոր և հոգևոր գործակալներն ու դատավորները բռնադատեն, ձեզ իզուր ու հանիրավի հափշտակեն կամ տուգանեն, եթե գողանան ու խաբեն, այդ ամենը պահված է ձեզ համար իբրև կամավոր ողորմություն, և դուք այս բանում մի՛ եղեք անհավատների նման, մի՛ լսեք տգետներին, որովհետև զրված է, թե Աստված ճշմարտապես պահում է զրկանքների հաշիվը և ամեն ինչում արդարություն գործում: Ուստի Աստված խնդրում և պահանջում է ձեզանից, որ խնդրությամբ ընդունեք [զրկանքները] և օրհնեք ձեզ ատողներին ու հալածողներին, հանեք ոխը ձեր սրտերից և ամեն ժամ ողորմած ու կարեկից լինեք: Սա էլ լավ իմացեք, ի՛մ որդյակներ, որ Աստվածաշունչ գիրքը գովում, փառավորում և Աստծուն անվանակից է կոչում ողորմածին (հմտ. Ղուկ. 2 36): Սուրբ Գիրքը և մարդիկ [ասում են], որ տրված մեկ ողորմության զիմաց [Դատաստանի] ահեղ օրը հարյուրապատիկը կտրվի (հմտ. Մատթ. ԺԹ 29): Իսկ ով անողորմ և անկարեկից է, նա դե է կոչվում, քար ու երկաթ և սատանայի ընկեր: Աստված սիրում է ուրախ սրտով, քաղցր խոսքով, արդար վաստակից տրված ողորմությունը (տե՛ս Բ. Կորնթ. Թ 7, Առակ. ԺԴ 21 ևն), և Աստծո համար աղքատին այսպես տված քո պատառ հացն ավելի մեծ ու ընդունելի է, քան տասը արծաթն ու դահեկանը³⁴, որ տալիս ես գողացածից և արհամարհում աղքատին. որովհետև վարձն աշխատողին է գնում, իսկ դու դատվում ես և ո՛չ թե օգտվում: Նա, ով իր տան դռան առաջ անարգում է աղ-

քատին, նրա Արարչին է պարսավում, նույնպես և նա, ով նախատում է գաճաճին, տգեղ մարդուն կամ էլ խեղճածին, նրա Արարչին է նախատում, քանի որ ով նախատում է հյուսնի և դարբնի գործը, նա ոչ թե գործը, այլ արհեստավորին է նախատում ու անարգում: Ուրեմն Աստված ողորմության շատին ու քչին չի նայում ու քննում, այլ նայում է միայն սրտին ու կամքին և այդպես ընդունում ողորմությունը: Եվ մեզ համար վկա է երանելի այրի կինը, որ երկու լուծայով հաղթեց հարուստներին, ովքեր շատ, [բայց իրենց ավելցուկից] էին գցում գանձանակի մեջ, և գովվեց Քրիստոսից (տե՛ս Ղուկ. ԻԱ 2-4):

Ահա տե՛ս, որ նաև աղքատը կարող է ողորմություն տալ, եթե ողորմած սիրտ ու կամք ունի: Աստված քաղցր ու մարդասեր է և նրան, ով հանուն Աստծո մի բաժակ ջուր կտա ծարավյալին (տե՛ս Մատթ. Ժ 42), ով խոսքով կխնայի նեղյալներին ու աղքատներին, ով խոսքով ու գործով կարեկից կլինի թշվառներին ու մեղավորներին և կամ ով հանուն Աստծո բանտարկյալներին և հիվանդներին տեսության կզնա, խոստացավ վարձ տալ՝ [այսպիսի գործերը] ողորմություն համարելով: Ինչպես որ սուրբ հայրերից մեկը տեսավ, թե ինչպես լուսեղեն մի թագուհի փառքով ու պատվով ամպերի վրայով բարձրանում է առ Աստված, և հարցրեց նրան. «Դու ո՞վ ես կամ ո՞ր թագուհին ես»: Իսկ նա պատասխանեց. «Ես երկնավոր Փեսայի դուստրն եմ, որ ամեն ժամ համարձակ մտնում եմ իմ Հոր մոտ, նստում Նրա գիրկն ու համբուրում Նրան, և իմ անունն է Ողորմություն, որ լինում եմ

զվարթ սրտով և արդար վաստակից [կատարված]: Իսկ այն մարդուն, ով խոնարհ սրտով և անոխակալ մտքով ինձ իր օգնականն է դարձնում, ես մտցնում եմ իմ երկնավոր Թագավորի՝ Աստծո մոտ»: Եվ սա այն է, որ Քրիստոսն ասաց. «Երանի՛ր ողորմածներին, որովհետև նրանք ողորմություն պիտի գտնեն» (Մատթ. Ե 7): Մարգարեն էլ ասաց. «Քո մեղքերը քավիր ողորմությամբ և քո անօրհնությունները՝ տնանկներին զթալով» (Դան. Դ 24): Նաև՝ «Քաղցածներին բաժանիր քո հացը, և այն ժամանակ այգաբացի պես պիտի ծավալվի քո լույսը» (Հմմտ. Եսայի ԾԼ 7-8): Շատ այլ խոսքեր էլ կան, սակայն այսքանը բավական է, որովհետև երկիրը լցվեց Աստծո գիտությամբ:

ՀՊԱՐՏՆԵՐԻ ԵՎ ՈՒԱԿԱԼՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Այսուհետ փախե՛ք հպարտությունից և ռիսակալությունից, որովհետև սրանք են առաջին չարիքները, որոնց պատճառով ընկավ սատանան և կորստյան մատնեց մարդուն: Յուրաքանչյուր հպարտ ու ռիսակալ մարդ սատանայի անմիջապես բնակարանն ու լյարդն է և նրա եղբայրն ու ընկերը:

Որդյա՛կ, հպարտը սատանայի պարանոցն է, ռիսակալը՝ նրա սիրտն ու երիկամները, արյուն հեղողը՝ սատանայի ձեռքը, շնացողը՝ նրա ատամները, զրկողը՝ նրա աղիքներն ու փորը, կախարդը սատանայի հոգին է, իսկ հարցուկը, որը վիճակ գցողն է, նրա մարմինն է:

Հպարտն օտարացավ Աստծուց և իջավ անդունդը՝ սաղայելի մոտ, ինչպես որ Քրիստոսն ասաց, թե՛ «Բարձրամիտը կխոնարհվի» (Հմմտ. Մատթ. ԻԳ 12): Իսկ ռիսակալը հեռու փախավ Ամենասուրբ և անբաժանելի Երրորդությունից, որովհետև իր ամենաբարի գործերը կորցրեց, ինչպես որ ասաց իմ Աստվածը՝ Հիսուս Քրիստոսը. «Ով իր սրտից չհանի ռիսը, իմ երկնավոր Հայրն էլ պիտի չների նրա մեղքերը» (Հմմտ. Մատթ. ԺԼ 35):

Հպարտությունն աներևույթ, անչափ և մեծ կորուստ է, որովհետև սատանայի անդրանիկ որդին է, իսկ ռիսակալությունը սատանայի երկրորդ ծնունդն է, իբրև հարզի տակի կրակ և սատանայի ցանկալի որդին: Հպարտն ասաց. «Մոտ եմ սաղայելին, որովհետև նախ ինձ ծնեց նա», իսկ ռիսակալն ասաց. «Ես քո եղբայրն եմ, որովհետև երկրային հետո ինձ ծնեց»:

Երանի՛ խոնարհներին և անոխակալներին, որովհետև անվանակիրը են Աստծուն, ինչպես ողորմածները: Հազար բերան վա՛յ հպարտներին և անողորմ ոխակալներին, որովհետև գործակիրը ու անվանակիրը են սատանային և նրա հետ էլ պիտի տանջվեն: Նա է իսկապես խոնարհ, ով բոլոր մեղավորներից ու վերջին աղքատներից ավելի նվաստ ու խոտան է համարում իրեն: Եվ նա է իրապես անոխակալ, ով սրբում է սիրտն ու միապես աղոթում թե՛ թշնամու, թե՛ բարեկամի և թե՛ իր անձի համար: Իսկ հպարտն ի ցույց մարդկանց է գործում՝ անօգուտ գովասանքի արժանանալու համար, բայց երբ ընկերոջն են գովում նրա առաջ, դրանից ճաքում-պայթում է:

ԽՐԱՏ ՄԻՐՈ ՄԱՍԻՆ

Որդյակնե՛ր, այսուհետև ձեր մեջ սե՛րն ընդունեք, որովհետև սերն Աստծո անունն ու գործն է, քանի որ Նա սիրո պատճառով Իր անձը մահվան մատնեց մեզ համար և նույն սերն էլ հրամայեց մեր մեջ պահել խոնարհությամբ ու առանց նենգության: Այս սերն անվանեցին Աստծո բոլոր օրենքների ու բարի գործերի միջև կապ ու զարդ, և առանց այս սուրբ սիրո հնարավոր չէ, որ մարդու բարի գործն Աստծուն հասնի, ինչպես Պողոսն է ասում, թե ով իր սրտում այն ունի, ամենևին չի կարող չար բան խորհել և անել մարդուն (Հմմտ. Հռոմ. ԺԳ 10) և միապես է սիրում ատողին ու բարեկամին և միապես է տրտմում սիրելիին, բարեկամին և ատողին հասած նեղության դեպքում՝ իրենը համարելով այն: Այս սուրբ սիրով է [մարդը] լինում ողորմած ու կարեկիր, պահեցող ու աղոթող, խոնարհ ու անոխակալ: Որքան նրան չարիք են անում, նա Աստծո սիրով ծածկում է այն, և ինքը բարին է խորհում, խոսում ու գործում սիրելիի նկատմամբ, ինչպես որ հավատքի վեմն է ասում. «Սերը ծածկում է բազում մեղքերը» (Ա Պետ. Դ 8), իսկ Աստվածն էլ Իր սիրով ծածկում ու ջնջում է անոխակալի մեղքերը:

Այդ իսկ պատճառով աղաչում են՝ ձեր սրտերում ընդունե՛ք այն սերը, որպեսզի Աստված ձեր մեջ բնակվի և դուք էլ՝ Աստծո, և ով կամենում է սիրել Աստծուն, նախ պետք է սիրի իր ընկերոջը, և դրանից է ճանաչվում, որ նա աստվածասեր և Աստծո օրենքները կատարող է: Իսկ Պողոսը հույսն ու հավատը մի է ասում և սերը նրանց ընկեր կարգում: Վերջին օրը հույսն ու հավատը պիտի դադարեն և իրենց լրումին հասնեն, քանի որ նրանք, ով-

քեր առանց տեսնելու հավատում էին, որ կա Աստված և Նա արարիչ ու դատող է, այդ ժամանակ պիտի տեսնեն Աստծուն դեմ-հանդիման և պիտի ստանան խոստացված բարիքը, որն ակնկալում էին և որի համար էլ համբերում էին: Այդ պատճառով էլ Քրիստոսի լեզուն՝ Պողոսը, սերն ավելի մեծ է համարում, քան հավատն ու հույսը, քանի որ Սերն Աստծո անունն է, և Աստված Սեր է: Իսկ հավատը հաստատուն կերպով հավատալն է, որ կա Աստված, Ով Տեր է, Արարիչ և Դատավոր:

Սա պիտի տեսնեն, և հավատալու կարիք [այլևս] պիտի չլինի, և հույսն էլ այն բանի համար, որն ակնկալում էին ստանալ, պիտի հատվի, [որովհետև] մեծ հույսով պիտի ընդունեն և վայելեն:

Իսկ սերն Աստծո առաջ անվերջ ցնծում է, քանզի Աստված սեր է, և Աստծո սերն ավելի է աճում արդարների դասի նկատմամբ, որովհետև պիտի երևա նրանց և միշտ գովելով գգվի, մխիթարի և ուսուցանի անճառելին, ինչպես ասում է իմ Աստված Հիսուս Քրիստոսը, թե՛ «Պիտի բազմացնեմ և ծառայեմ ձեզ» (Հմմտ. Ղուկ. ԺԲ 37): Եվ արդարների խումբը ավելի է աճում, որովհետև անլուելի գովությամբ ավելացնում են Աստծո փառաբանությունն ու օրհնությունը:

Արդ, սուրբ և անարատ միշտ Կույս Աստվածածին Մարիամի աղաչանքներով Հայրական Սուրբ Հոգին հաստատուն և մնայուն թող պահի այս բարի սերը, որն Աստծո անունն է, և թող Աստված ձեր ու բոլոր հավատացյալների հոգիներում բնակվի: Նրան փա՛ռք բոլոր բերաններից. ամեն:

ԽՐԱՏ ՄԵՂԱՎՈՐՆԵՐԻՆ

Ահա օրհնյալ է մարդասեր Աստված, որ երբ Աստծո ողորմությամբ և շնորհով, ջերմ արցունքով ապաշխարում ենք, վերացնում է մեր մեղքերի բիծը: Իսկ սատանան՝ այդ անիծյալ կատաղած շունն ու մահաբեր օձը, որ սիրում է չարերի բոլոր մեղքերն ու գործերը, որոնք նրա ուրախությունն են, կերակուրը, ըմպելիքի և հանգիստը, ագահ է մեղքի մեջ, ինչպես տզրուկը՝ արյան, և երբեք չի ասում՝ բավական է: Անդարձ մեղավորի վրա ավելի է ցնծում, քան բոլոր մեղքերի, որոնք կատարվում են ամբողջ աշխարհում. և վերցնելով իր շնակերպ դեբրին, մեղսասեր և ախտակեր իշխաններին՝ գալիս է անդարձ մեղավորի մոտ, և ասում են նրան. «Դու մեր հոգին ու սիրտն ես, անդրանիկ որդին, և վա՛յ է քեզ, քանի որ սիրում ես մեզ և չես դիմում քո Քրիստոսին»: Եվ ցնծալով բնակվում են այնտեղ՝ անդարձ մեղավորի հոգում, կերակրվում նրա սրտից, խմում նրա չար ախտերը և գովելով գգվում նրան՝ ասելով. «Մերն ես, մեզանից անբաժանելի և մեզ հետ էլ պիտի վայելես անշեջ հուրը, մեր գոգին և մեր սրտերի մեջ պիտի պահենք քեզ և որպես պատիվ՝ դժոխքում քո աջ կողմում Նեոին պիտի բերենք, իսկ ձախակողմում Հուղային պիտի կանգնեցնենք, այլև քո եղբայր փարավոնին (տե՛ս Ելք Ա-ԺԲ), Հուլիանոսին¹⁵, Մաքսիմինոսին¹⁶ և նրանց նմաններին»: Եվ այսպիսի «ավետիսներով» փառավորում են իրենց սիրելիներին և ծառայներին: Ահա՛, իմ որդյակներ, լսեք և հասկացե՛ք, որ այդ է սատանայի պատիվն ու մեծարանքը, որը պատ-

ըստով է անդարձ մեղավորների համար: Եվ մահացու մեղքն այն է, որի մասին ասում է Քրիստոսի առաքյալը, թե ով մեծամեծ մեղքեր է գործում և բնավ չէ կամենում ու չի մտածում է դեպի Աստված դառնալու մասին, չի լսում Սուրբ Գրքին ու քահանաներին, չի հավատում, որ հարուժյուն և հատուցում կան, այլ մահանում է չարի մեջ, հավիտենական մահն է տանում նրան, որն անգեր-ծանելի տանջանքն ու վիշտն է:

Իմ որդյակներ՝, որոնց ծնեցի Աստծո երկյուղով, մի՛ հոգացեք և մի՛ ցավեք վերջին օրվա համար, որովհետև օգուտ չկա ձեր այդպիսի քննությունից, քանզի այդ ար-գեկեց Տերն Իր աշակերտներին՝ ասելով. «Ձեզ տրված է իմանալ այն ժամերը և ժամանակները, որ Հայրը հաս-տատեց Իր իշխանություն մեջ» (Գործք Ա 7), նաև մի այլ տեղ ասում է. «Ոչ ոք չգիտի, բայց միայն Հայրը» (Մատթ. Ի Գ 36), քանի որ ով մահացավ, դա նրա համար եղավ վերջ, որովհետև այլևս չի կարող ապաշխարել իր մեղքը և ոչ էլ բարիք գործել:

Իմ որդյակներ՝, ձեր սրտում մի՛ ասեք, թե կմեղանչեք, կանեք և կիմանաք մեղքի հաճույքը և ապա կապաշխա-րեք և առ Աստված կդառնաք, ինչպես շատերն արեցին: Իմացե՛ք, որ դա դեկերի խորհուրդն ու սերմն է, և դուք մի՛ լսեք նրանց, որովհետև մահը գող է: Ահա մենք էլ տեսանք և լսեցինք, որ շատերը մեռան չար գործերի մեջ և չկարողացան խոստովանել ու «մեղա» ասել՝ դառնա-լով ողորմելի:

Ո՛վ իմ որդյակներ, սուրբ Ավագանի միջոցով ձեր հոգիները հարսներն են Քրիստոսի: Եվ տեսեք, որ եթե

հարսը չնուժյամբ պղծում է փեսայի անկողինը, ապա փեսան սաստում է նրան՝ հեռու վանելով իր արքայու-թյունից: [Նույնը կլինի], եթե մեղքերով թունավորեք ձեր հոգին, որը Քրիստոսի հարսն է, և այն չլվանաք ու չսրբեք ապաշխարություն:

Որդյակներ՝, Քրիստոսը ձեզանից է սովորում, թե ըստ ձեր գործերի ինչպես պիտի հատուցի ձեզ՝ ըստ այսմ. «Ինչ որ դուք միմյանց անեք, ես էլ ձեզ հետ հա-մաձայն դրա պիտի չափեմ» (Հմմտ. Մատթ. է 2): Երբ դուք տեսնում եք մի կույս, որ թեպետ գեղեցիկ է և հարուստի աղջիկ, բայց նրա անդամներից մեկը թերի, պակաս կամ էլ խեղված է, բնավ չեք խորհում և չեք կամենում նրան ոչ ձեր և ոչ էլ ձեր որդիների կամ եղբայրների տներն ընդունել: Նույնպես էլ ձեր հոգիների փեսան՝ Քրիստոսը, պիտի անի, որովհետև եթե Մեծ օրը ձեր հոգիներում մեղքերի պատճառով որևէ խեղվա-ծություն կամ ծռություն գտնի, որը մաքրած և առող-ջացրած չլինեք ապաշխարություն, նա ձեր հոգիները չի համբուրի, որովհետև խեղ եք ու մեղքերով բորոտ, և հարսանիքի ժամանակ ձեզ չի մտցնի անուշահոտ ու լուսավոր հարսանեկան առագաստի մեջ:

Իմ որդյակներ՝, գալարվում և ելիվում են իմ աղիքնե-րը ձեզ համար, ինչպես լինում է որդեսեր մոր հետ: Այդ պատճառով էլ մանրամասն քննում և օրինակներով ձեզ հայտնում եմ Աստծո կամքը, ինչպես նաև բարի ու չար գործերը: Իսկ դուք էլ, իմ դուստրե՛ր և ուսուրեր, ձեր ամբողջ սրտով Աստծուց խնդրե՛ք [ինձ համար], որովհե-տև ես մի այր եմ մեծամեղ, չարասեր ու անառակ և իմ

կամքով ու գիտությամբ դուրս ելած Աստծո օրենքից, իսկ սա էլ խոստովանությունն է ձեր առաջ: Ահա, իմ հոգևե՛ր՝ որդեյակներ, իմացեք և հասկացե՛ք այն, ինչի մասին ասում է աստվածեղեն Գիրքը, թե Աստված ոչ թե ցանկացավ ու հոտոտեց Մովսեսի խունկը կամ Աբրահամի, Իսահակի, Հակոբի, Հոբի, Նոյի և Աբելի մատուցած զոհերը (Հմմտ. Եբր. ԺԳ 7-13), որովհետև Աստված անկարոտ է այդպիսի բաների, այլ Նա ցանկացավ և հոտոտեց նրանց հոգիների ու սրտերի սուրբ, աննենգ և մաքուր խորհուրդները և դրանցով ընդունեց նրանց նվերները, ընծաներն ու զոհերը: Դուք էլ ձեր սրտերն ու հոգիներն այսպես սրբեք նախանձից, չարությունից, վավառոտ ցանկությունից և այլ արատներից ու բծերից, և Աստված կընդունի ձեր հավատն ու բարի գործերը, որոնք անում եք հանուն Նրա:

Արդ, ի՛մ որդեյակներ, նույն խորհրդի մասին առակիս օրինակն էլ լսեք ու հասկացեք: Կար մի գեղեցիկ և ցանկալի թագուհի, որին հարյուր մեծամեծ իշխաններ չկարողացան խաբել շնությամբ, ոսկով, մարգարտով և թանկագին քարերով, բայց հետո մի գաճաճ, գարշելի ու սևապատկեր տղամարդ խաբեց նրան և պղծեց շնությամբ: Իսկ թագավորն իմանալով՝ չողորմեց թագուհուն լոկ մի անգամ խաբվելու համար, այլ սաստեց նրան և դուրս քշեց:

ՀՈԳԵՇԱՀ ԽՐԱՏ ՆՈՐԸՆԾԱ ՔԱՀԱՆԱՆԵՐԻՆ

Պետք է, որ նորընծա քահանաները բոլոր առաքինությունները ձեռք բերեն կամովին և հոժարությամբ: Նախ պետք է ժամերգության ժամանակ աստվածավանդ կարգն անթերի կատարել թե՛ առավոտյան և թե՛ ցերեկը. առաջին «օրհնյա»-ից մինչև արձակման օրհնությունը կամ ասելով պետք է կատարել, կամ լսելով, որպեսզի միտքը ամենեւին չհեռանա Աստծուց: [Քահանան]՝ իբրև առօրյա երկրագործ, պետք է անբիծ և անարատ մշակի մտավոր անդաստանը, որպեսզի այն պտուղ տա Քրիստոսով: Իսկ եթե ինքը եկեղեցում, բայց միտքը՝ զբոսանքի, բերանը՝ խոսակցության մեջ լինի կամ էլ ոտքը փոխի ժամ առ ժամ, այդպիսիների կարգը պիտի պահվի վերջին օրվա՝ մեր Քրիստոս Աստծո դատաստանի համար: Որովհետև պետք է կամ այստեղ հաշիվ տալ և այնտեղ պսակի արժանանալ, կամ էլ այնտեղ հաշիվ տալ ու պապանձվել: Երբ ընթերցվում են [Սուրբ Գրքերը], պետք է ուշադիր ունկնդրել՝ մտքով հետևելով ընթերցվող խոսքերին. եթե որևէ տուն կամ փոխ չի ասվում կամ աղավաղվում է, պետք է այդ ամենն իմանալ: Իսկ եթե [քահանան] ինչ-որ բան է խոսում ուրիշների հետ կամ քնում է, կամ էլ անուշադիր լինում, դրանց համար պետք է հետո հատուցի:

Ամեն գուրդային պետք է երեք ծնրադրություն անել, իսկ մինչև կանոնագլուխ ծնրադրություն չկա, նաև ծնրադրել «Օրհնության» ամեն տանը: Երբ գիրքը դնում են, աղաչում են, ամբողջապես զգա՛ստ կանգնիր, ծուլու-

թյան մի՛ մատնիր քեզ՝ մեր կուրուլթյան համաձայն: «Հարցից» մինչև գործատուներ ծնրազրի՛ր, իսկ հետո՝ ոչ. «Մեծացուցեի» և «Ողորմյալի» ժամանակ ծնրազրի՛ր, իսկ «Տեր հերկնիցի» ժամանակ՝ ոչ: «Փառք ի բարձունս»-ի ժամանակ ատյան գնալով երկյուղածուլթյա՛մբ կանգնիր. այս պահին Աստված մշտապես շնորհներ է տալիս երկյուղածներին: «Երկրպագության» կամ «խաղաղության» պահին պետք է երկրպագել: Կիրակի գիշերը պետք է առավել զգուշությամբ, հոտնկայս և ամբողջ գիշեր հսկումով աղոթել: Սրբերից մեկն ասում էր. «Կիրակի օրը գիշերային հսկումից արձակման ժամանակ ատյանում տեսնում էի Քրիստոսին՝ փառքի աթոռին նստած և պարզեներ բաժանելիս: Ով երեկոյից էր տքնել, նրան ոսկի էր տալիս, ով կեսգիշերից՝ արծաթ, ով առավոտից՝ պղինձ, իսկ ով կեսօրից՝ ոչինչ», նաև այն էր ասում, որ երկյուղածությամբ աղոթողները շաբաթվա հոգևոր պարզեները կիրակի օրն են ստանում:

[Նորընծա քահանան] պետք է երեք տարի պաշտամունքից չուշանա, իսկ եթե կարողանա՝ միշտ. սա ընդհանուրի համար է և կատարյալների, իսկ ում այսպիսի բաներն անկարևոր են թվում, ճշմարտապես թող իմանա, որ ումից այսպիսի բաները հեռացած են, քահանայական կարգն ու կարգավորությունը նույնպես հեռացած են նրանից:

Դարձյալ՝ պետք է, որ նորընծա քահանան կատարի առանձնական աղոթք՝ առավոտյան, վեցերորդ ժամին և երեկոյան ժամից հետո¹⁷, որովհետև աստվածային շնորհն առանձնական աղոթքի ժամին է պարզեվում: Տերը

շնորհ է տալիս խոնարհներին, ովքեր ունեն հավատք, հույս և մշտապես սեր՝ Աստծո և մարդկանց նկատմամբ: Քանզի ընդհանրական աղոթքը մարմինն է, իսկ առանձնականը՝ հոգին: Ինչպես մարմինն է առանց հոգու մեռած, նույնպես էլ ընդհանրական աղոթքն առանց առանձնակի չի կարող լինել Աստծո կամքին պիտանի:

Եվ առանձնական աղոթքի ժամանակ պետք է ջանալ արցունքների համար և նույնը պետք է անել ամեն ժամ, որովհետև ամեն բարի գործ, աղոթք և պահեցողություն իբրև ծառ է, որի պտուղն արտասուքն է, քանի որ արտասուքը [Մկրտություն] նոր ավազան է. ինչպես Ավազանն է նոր դարձնում, այդպես էլ արտասուքը: Եվ այս [նորոգումն] առավել է, քան Ավազանինը, քանի որ Ավազանը մի անգամ է նորոգում, իսկ արտասուքը՝ ամբողջ կյանքի ընթացքում:

Բաժակի [գինին] այնքան պետք է լցնել սկիհի մեջ, որքան [քահանան] կկարողանա արտասուվել, որովհետև Տերն Իր արյան փոխարեն այս անբիծ արտասուքն է հաշվում: Ինչպես սուրբ Ստեփանոս Նախավկան իր մարտիրոսական արյունը խառնեց անմահ Աստծո արյանը և տեսավ անտեսանելին, նույնպես էլ շատերն արցունքներով հասան անճառ փառքի բազում բարիքներին:

Դարձյալ՝ պետք է, որ նորընծա քահանան առաջին տարին կամավորաբար պահք պահի, քանի որ պահքը մայրն է բոլոր բարիքների, և ամեն բարիք նրանից է ծնվում, իսկ եթե պահքը երկարացնի, ապա խոստովանահոր պահքով թող անի: Ինչպես ձուկն առանց ջրի մեռնում է, նույնպես և առանց խոստովանահոր ամեն հոգի մահա-

ցած է: Որովհետև եթե անգամ բարի էլ լինի [առանց խոստովանահոր] գիտություն, [այնուամենայնիվ] պետք է [երեկոյան] խոստովանի անցած օրվա, իսկ առավոտյան՝ անցած գիշերվա համար¹⁸, առավել ևս եթե կամենում է պատարագել Արարիչ Աստծուն: Պետք է, որ նորընծա քահանան երեք տարի հրաժարվի ամեն տեսակ ըմպելիքներից, որովհետև մարմնավոր ըմպելիքը զրկում է հոգևոր արբեցումից՝ ըստ այս խոսքի. «Նրանք պիտի հագենան քո տան լիությունից» (Սաղմ. Լե 9): Եվ կերակրով հագեցումը խավարեցնում է հոգին ու միտքը, իսկ կերակրի և ըմպելիքի պակասությունը լուսավորում է դրանք:

Պետք է ջանք թափելով վեճ դառնալ և ապա շինել Աստծո եկեղեցին, լույս լինել անշեջ Լույսի համար և ապա լուսավորել ամբողջ խավարը, աղ լինել Քրիստոսի հետ և ապա ամբողջ անհամությունը համեմել: Ինչպես քահանան տաճարից խորան է բարձրանում, այդպես էլ պետք է ամբողջ ընթացքը փոխել՝ մարմնավոր ճանապարհից հոգևոր ճանապարհը ելնել, հեռանալ մարդկանցից՝ Աստծուն մոտ լինելու համար: Պետք է անձանոթ լինել մարմնավոր բաներին՝ անեղ Աստծուն և Նրա կամքին ծանոթ և գիտակ լինելու համար: Պետք է միմյանց առավել լավը համարել, քան սեփական անձը, եղբոր նկատմամբ մահու չափ սեր ունենալ, խոնարհությունը սիրով ընդունել, ինչպես Աստծուն, հպարտությունից փախչել, ինչպես սատանայից և շնորհ ու սեր ստանալ՝ միշտ և հանապազ փառավորելու Հորը, Որդուն [և Սուրբ Հոգուն. ամեն]:

Ծանոթագրություններ

- 1 Նկատի ունի Վերջին ընթրիքը՝ Ոսնվայով ու Հաղորդության խորհրդի հաստատմամբ հանդերձ, որոնք հիշատակվում են Ավագ հինգշաբթի օրը:
- 2 *Գայիտոն*՝ նիզակ, գավազան (ՆՅԲ):
- 3 Ըստ ավանդության՝ Սիմեոն Ծերունին յոթանասուներկու քարգմանիչ դպիրներից էր, ովքեր Եգիպտոսի Պտղոմեոս Եղբայրասեր (մ. թ. 283-246 թթ.) թագավորի հրամանով Յիմ Կտակարանի գրքերը եբրայերենից հունարեն թարգմանեցին:
- 4 Ինչպես երևում է, այս քարոզը սկզբից թերի է:
- 5 Այժմ Քառասներորդական պահքի օրերին փակվում է միայն խորանի վարագույրը:
- 6 Մեծ Պահքի առաջին երկուշաբթի օրն ընթերցվում է Եսայի մարգարեի խոսքը (Ա 16):
- 7 Տե՛ս *Կյուրեղ Երուսաղեմացի*, Կոչումն Ընծայութեան, ճառ Բ:
- 8 Յեղիմակը «Յեսուի» գրքում հիշված Ռախաբ պոռնիկին նույնացնում է սաղմոսի (ՁՁ 4) Ռախաբի հետ, որը, սակայն, Եգիպտոսին տրվող մի անուն էր:
- 9 Սույն տեսակետը առկա է նաև Մատթեոս վարդապետ Ջուղայեցու «Մեկնութիւն Դուկասու աւետարանին» աշխատությունում, Մաշտոցի Մատենադարան, ձեռագիր 1345, էջ 10-11:
- 10 Նկատի ունի հինգ մարմնավոր (տեսանելիք, լսելիք, հոտոտելիք, ճաշակելիք և շոշափելիք) և հինգ հոգևոր (միտք, զգայություն, երևակայություն, տրամախոհություն, կարծիք) զգայարանները:
Սուրբ Ստեփանոս Սյունեցին «Չորս ավետարանների համառոտ մեկնություն»-ում ևս խոսում է մարմնավոր և հոգևոր հինգական զգայությունների մասին, սակայն առանց դրանք թվելու (Ս. Էջմիածին 1997, էջ 49-50):
Սուրբ Գրիգոր Տաթևացին, «Հարցմանց» գրքում խոսելով զգայությունների մասին, գրում է. «Չօրութիւնք հոգւոյն բաժանին ի ներքին զգայութիւնքն և յարտաքին: Եւ է՝ արտաքին զգայութիւնքն «ե». որ է մասնական զգայութիւն. այսինքն՝ է տեսանելիքն, լսելիքն, հոտոտելիքն, ճաշակելիքն և շոշափելիքն: Իսկ ներքինն, որ է հասարակ զգայութիւնն. երևակայութիւն, կարծիք. տրամախոհութիւն, յիշողութիւն, որ է միտք...» (Կ. Պոլիս, 1729, էջ 249):
- 11 Բնագրում՝ «քառասն է ի քառասուն հաղորդեցէք»: Հատկանշական է, որ մեր եկեղեցում հաղորդվելուն «չափ ու քանակ» չի սահմանվել (այլ է՝ երբ կարելի է

հաղորդվել, և երբ՝ ոչ), այս է վկայում Հովհան Մանդակունին իր «Վասն ի խորհուրդն մերծենալոյ» ճառում. «Չէ ինչ յանդգնութիւն սուրբ սրտիւ բազում անգամ մերծենալ, զի առաւել ևս կեցուցանես և նորոգես զոգիդ. իսկ անարժանութեանք և խղճիւ թէ յամենայն ժամանակս կենաց քոց մի անգամ մերծեսցիս, կորուսեր զոգիդ» (Յովհաննու Մանդակունոյ Հայոց Հայրապետի ճառք, ի Վեներտիկ, 1860, էջ 170):

Այլև, շարունակելով իր ճառը, խոսքն ուղղում է երկար ժամանակ չհաղորդվածներին. «Եւ արդ զայս ամենայն իմացեալ մի՛ արժանաւորութեամբ հեռացուք ի սուրբ խորհրդոյն յերկար ինչ ժամանակս, և մի՛ անարժանութեամբ յանդգնեալ հպեցուք յահել խորհուրդն սրբութեան, զի պատիժք անեղք անարժանիցն մնան...» (նույնը՝ էջ 173):

Արշակ Տեր-Միքելյանը, «Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցու քրիստոնէական»-ում խոսելով Հաղորդության խորհրդի մասին, նկատի ունենալով Հովհան Մանդակունու վերոհիշյալ ճառը, ասում է. «Սուրբ հայրապետն ասում է, որ ոչ թե միայն քառասունը պահելով պէտք է հաղորդուիլ Ջատկին և պատճառել, թէ անկարող ենք պատրաստ պահել անձը և հաղորդուիլ, այլ պէտք է տարուայ մէջ քանիցս հաղորդուիլ (Ծննդին, Ջատկին, Ա. աչի տօնին) և աշխատել սուրբ կենալ: Ի՞նչ օգուտ է մի օր բժշկուիլ և ապա հիւանդանալ...» (Տփխիս, 1900, էջ 430):

Նկատի ունենալով այս ամենը, քանի որ չի սահմանվել, թե քանիցս հաղորդվել, եկեղեցին այսօր ևս ասում է. «Տարվա մեջ զոնե այդ օրերին (Ծննդին, Ջատկին, Ա. աչի տոնին) հաղորդվեք», ուստի հարկ համարեցինք «քառասուն է թառասուն հաղորդեցեք»-ը թարգմանել՝ «[զոնե] քառասուն օրը մեկ հաղորդվեցեք»:

12 «Ըստ ս. Գրիգոր Աստվածաբանի՝ յոթը խորհրդանշում է այս կյանքի յոթը դարերը, իսկ ութերորդը՝ հանդերձյալ կյանքի անվախճան Օրը» (տե՛ս սուրբ Գրիգոր Տաթևացի, Քարոզ Սուրբ Հոգու գալստեան մասին, Երևան, 1995, էջ 2): Ըստ եկեղեցու որոշ հայրերի՝ աշխարհի արարումից մինչև աշխարհի վերջը՝ Տիրոջ երկրորդ գալուստը, կազմում է 6 ժամանակաշրջան (դար, դարագլուխ, երբեմն՝ ինչպես այստեղ՝ օր): Յոթերորդ ժամանակաշրջանը կամ օրը մեռյալներին է, իսկ ութերորդը՝ հարուցյալներինը (տե՛ս Գ. Տաթևացի, Գիրք հարցմանց, Կ. Պոլիս, ՌՃՂԸ (1729) թ., էջ 467):

13 Եղևական՝ ստեղծված, արարված. հատկանիշն է՝ անել (անստեղծ), որ Աստծուն տրվող մակդիրներից է:

14 Դահեկան՝ ոսկեդրամ միջնադարյան Հայաստանում:

15 Հուլիանոս՝ հռոմեական կայսր (361-363 թթ.), որը քրիստոնեությունը հալածելու պատճառով պատմության մեջ հայտնի է «Հուլիանոս Ուրացող» անունով:

16 Մաքսիմիոս Դայա՝ հռոմեական կայսր (305-313 թթ.), քրիստոնեության հալածիչ: 312 թ. կրոնական պատերազմ է սկսում հայերի դեմ և աշխատում նրանց քրիստոնեությունից ետ դարձնել հեթանոսության:

17 Ըստ սուրբ Գրիգոր Տաթևացու, անձնական աղոթքը կատարվում է առավոտյան ու երեկոյան ժամերից հետո և կեսգիշերից առաջ (տե՛ս Գիրք քարոզութեան, Ամառան հտ., Քարոզ վասն կարգաց աղօթից, Կ. Պոլիս, ՌՃՂ (1741) թ. էջ 334):

18 Վանքերում օրը երկու անգամ կատարվող խոստովանության հնավանդ կարգի մասին տես նաև «Թաթուլի խրատներում». Շնորհք արք. Գալստեան, Հայագի սուրբեր, Երևան, 1997, էջ 152, ինչպես նաև Գ. Տաթևացի, Գիրք քարոզութեան որ կոչի Չմեռան հատոր, Կ. Պոլիս, 1740 թ., էջ 319:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն	5
ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ ԲՈԼՈՐ ՔԱՀԱՆԱՆԵՐԻՆ ԵՎ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ	20
ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ ՁՈՐԵՔՇԱՐԹԻ ԵՎ ՈՒՐԲԱԹ ՕՐԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	27
[ՔԱՌԱՍՆՈՐԴԱԿԱՆ ՊԱՀՔԻ ՄԱՍԻՆ]	31
ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ ՀՈԳԻՆ ԱՎԱՆԴԵԼՈՒ ՕՐՎԱ ՄԱՍԻՆ, ԵՐՔ ՀՈԳՈՒ ԱՍՏՎԱԾԱՇԵՆ ՏԱՃԱՐ ՄԱՐՄԻՆԸ	
ՔԱԿՏՎՈՒՄ Է, ԵՎ ՀՈԳԻՆ ՈՒ ՄԱՐՄԻՆԸ ՄԻՄՅԱՆՑԻՑ ԲԱԺԱՆՎՈՒՄ ԵՆ	37
ԴԱՐՁՅԱԼ ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՆՆ ԱՍՈՒՄ Է	46
ԴԱՐՁՅԱԼ ՔԱՐՈՁ ԵՎ ՊԱՏՎԻՐԱՆ ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՑ	51
ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ ԶՐԿԱՆՔ ՊԱՏՃԱՌԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ	53
ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ ԿԱԽԱՐԴՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	56
ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ ԼԵԶՎԱՆԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՆԶԳԱՄՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ	59
ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԽՐԱՏԸ ՇՆԱՑՈՂՆԵՐԻ ԵՎ ԶԱՆԱԶԱՆ ՄԵՂՔԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	64
ՀՊԱՐՏՆԵՐԻ ԵՎ ՈՒԱԿԱԼՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	69
ԽՐԱՏ ՍԻՐՈ ՄԱՍԻՆ	71
ԽՐԱՏ ՄԵՂԱՎՈՐՆԵՐԻՆ	73
ՀՈԳԵՇԱՀ ԽՐԱՏ ՆՈՐԸՆԾԱ ՔԱՀԱՆԱՆԵՐԻՆ	77

ԽՐԱՏ ԲՈԼՈՐ ՔԱՀԱՆԱՆԵՐԻՆ ԵՎ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

Գրաբարից աշխարհըարի վերածննդին
Գևորգ արեղա Սարգսյանը,
Մկրտիչ արեղա Պռոշյանը

Խմբագրությունը և թարգմանությունը	Խաղ քահանա Ղազարյանի
Ծանոթագրությունները՝	Սեդա Ստամբոլյանի
Տեխ խմբագրիչ՝	Ռուբեն Գրիգորյան
Սրբագրիչ՝	Հայկանուշ Մեսրոպյան

